

Fostermødres fortellinger om oppdraget som slektsfosterhjem
– en diskursanalytisk tilnærming –

Elise Laudan Dyrnes
VID vitenskapelige høgskole
Oslo

Masteroppgave
Master i sosialt arbeid

Antall ord: 25 001

25. mai 2018

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om fosterforeldre i slektsfosterhjem, og deres opplevelse med oppdraget som fosterhjem for et barn i nær familie. Barneverntjenestens arbeid med oppfølging og veiledning av fosterhjem er regulert av Lov om barneverntjenester, Forskrifter og Retningslinjer. Dokumentene er utformet på et allment og generelt grunnlag, og legger opp til barneverntjenestens og saksbehandlerens egne tolkninger og vurderinger av hva oppfølgingen skal inneholde i praksis. Men kan slektsfosterhjem følges opp på samme måte som andre fosterhjem? Er det samsvar mellom oppfølgingen slektsfosterforeldre får av barneverntjenesten, og det slektsfosterforeldrene selv opplever at de trenger? Dette er noen av spørsmålene denne studien reiser. Hensikten er å løfte frem slektsfosterforeldres forståelser av hvordan oppdraget som fosterhjem i nær slekt oppleves.

Empirien i denne undersøkelsen består av seks kvalitative intervjuer med fostermødre som er fosterhjem for barn i nær slekt. Som analytisk forankring og teoretisk perspektiv på mine funn anvendes teorier om diskurs, forpliktelse, kjærlighet og kjernefamilien.

I analysen av datamaterialet fremkommer det tre temaer som er særlige sentrale i fostermødrenes fortellinger om oppdraget. Det første temaet omhandler plikten og solidaritetsfølelsen som oppstår når man får spørsmålet om å ta vare på et barn for en nær slektning. Neste tema tar for seg hvordan fostermødrene ser på sin rolle, og hvordan følelser og forståelse for barna da blir særlig sentralt. Det siste temaet omhandler familien som ideal, med et bilde av mor, far og barn. Fostermødrene skildrer sine forståelser for hvordan de tenker og opplever at et slektsfosterhjem er og bør være.

Innholdet i temaene kan sies å gi uttrykk for tre diskurser jeg har identifisert som diskursen om forpliktelse, diskursen om morskjærlighet, og til sist diskursen om kjernefamilien. Innenfor diskursene ligger et system av regler og koder for hvem, hva og hvordan fostermødrene snakker om oppdraget som slektsfosterhjem. Denne studien gir et bilde av hvordan fostermødrenes språk, måten de snakker om oppdraget på, og deres forståelse av oppdraget, har en aktiv rolle i både å skape og endre deres virkelighetsbilde.

Abstract

This master's thesis concerns formal kinship foster care, and their experience with the assignment as kinship caregivers for a child relative. The Norwegian Child Welfare Service's training and supervision of foster caregivers is regulated by laws, regulations and guidelines. These official documents are formulated on a general basis, while the interpretation and practice is left to the local child welfare authorities. Do kinship caregivers need different attention than non-kinship caregivers? Is the information and training kinship caregivers are given, in compliance with what the caregivers themselves actually want or need? These are some of the questions raised in this study. The purpose is to express the caregivers own understanding of their experiences with kinship care.

The empirical data in this study consists of six qualitative interviews with kinship care mothers. As an analytical approach and theoretical perspective to my findings, theories of discourse, commitment, motherly love and the nuclear family are used.

Analyzing the data, three topics stand out as particularly important in the kinship care mothers' narratives about the assignment. The first topic deals with the sense of commitment and solidarity that arises when asked to take care of a child of a close relative. The next topic is the role of the kinship care mothers and their emotional connection with the child. The last topic deals with the nuclear family as an ideal construction. The kinship care mothers explore their understanding of what they think and feel kinship care should be like.

These three topics can be said to express three discourses that I have identified as the discourse of commitment, the discourse of motherly love, and finally the discourse of the nuclear family. Within these discourses there is a system of rules and codes that controls who, what and how the kinship care mothers talks about their assignment. This study shows that the language of the mothers, the way they talk about the assignment, and their understanding of the assignment, play an active part in both creating and developing of their image of reality.

Forord

Å jobbe i barneverntjenesten er et svært meningsfullt, lærerikt og givende yrke. Det er også et krevende og hektisk yrke. Vi kjenner, og blir stadig kjent med nye familier og barn som hadde fortjent mer tid og oppmerksomhet enn ressursene tillater. Saksbehandlere og tiltakspersoner i barneverntjenesten har et stort ansvar og står daglig overfor krevende situasjoner og problemstillinger som krever nyanserte og gode vurderinger, og handlekraft innenfor korte tidsfrister. Dette stiller høye krav til oppdatert kunnskap og analytiske ferdigheter. Jeg er glad for at jeg jobber i en barneverntjeneste som verdsetter og muliggjør kompetanseutvikling for de ansatte. Personlig har jeg opplevd stor støtte og vilje til å tilrettelegge for at jeg kunne gjennomføre mitt masterstudium ved siden av å være i full jobb som saksbehandler.

En stor takk til barnevernleder Ellen Fisher, teamleder Hanne Brydøy Hope og til gode kollegaer i Omsorgsteamet i Tønsberg barneverntjeneste.

Tusen takk til de seks fostermødrene som sa ja til å bli intervjuet av meg. Deres vilje til å fortelle og dele historier med meg, har vært avgjørende for at denne studien kunne gjennomføres.

Førsteamanuensis Mari Dalen Herland ved VID Vitenskapelige Høgskole, min veileder, min støtte, min utfordrer, min motivator! Tusen takk for inspirerende og konstruktiv veiledning det siste halve året.

Jeg vil også rette en stor takk til høyskolelektor Ingri-Hanne Brønne Bennwik ved VID Vitenskapelige Høgskole, du har vært min personlige og uvurderlige heia-gjeng de siste fire årene.

Til slutt vil jeg takke mamma og pappa for at dere alltid tror på meg, heier på meg, og støtter meg i mine mange valg og veier i livet.

Og sist men ikke minst, Ole-Morten, min kjæreste og samboer. Tusen, tusen takk for dager og timer med støttende ord og trøstende ord, ditt engasjement, begeistring og trygge havn. Og timevis med språkvask! Endelig kan eventyret oss to i Oslo begynne!

Oslo, 25. Mai 2018

Elise Laudan Dyrnes

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	7
1.1	<i>Introduksjon til kapitlet.....</i>	7
1.2	<i>Motivasjon for oppgaven.....</i>	7
1.3	<i>Bakgrunn.....</i>	7
1.4	<i>Problemstilling.....</i>	9
1.4.1	<i>Begrepsavklaring.....</i>	10
1.4.2	<i>Fosterhjem.....</i>	10
1.4.3	<i>Slektsfosterforeldre.....</i>	11
1.4.4	<i>Oppdrag.....</i>	11
1.5	<i>Samfunnsmessig relevans.....</i>	12
1.6	<i>Oppgavens disposisjon.....</i>	15
2	Forskning og kunnskap på feltet.....	16
2.1	<i>Introduksjon til kapitlet.....</i>	16
2.2	<i>Utvalg og avgrensning.....</i>	16
2.3	<i>Aktuell forskning.....</i>	17
2.4	<i>Aktuelle artikler.....</i>	20
3	Teoretisk rammeverk og analytisk forankring.....	22
3.1	<i>Introduksjon til kapitlet.....</i>	22
3.2	<i>Valg av teoretisk rammeverk og analytisk forankring.....</i>	22
3.3	<i>Sosialkonstruktivisme.....</i>	23
3.4	<i>Diskurs.....</i>	25
3.5	<i>Diskursanalyse.....</i>	27
3.6	<i>Forpliktelse.....</i>	30
3.7	<i>Kjærlighet og morskjærlighet.....</i>	31
3.8	<i>Kjernefamilie.....</i>	32

4	Metode	35
4.1	<i>Introduksjon til kapitlet</i>	35
4.2	<i>Methodos</i>	35
4.3	<i>Kvalitativ metode</i>	35
4.4	<i>Induktiv og deduktiv tilnærming</i>	36
4.5	<i>Forforståelsen</i>	37
4.6	<i>Datainnsamling</i>	40
4.6.1	<i>Utvalg og rekrutering</i>	40
4.6.2	<i>Intervjuguide</i>	42
4.6.3	<i>Gjennomføring av intervjuene</i>	43
4.7	<i>Forskerrollen og refleksivitet</i>	44
4.8	<i>Reliabilitet og validitet</i>	45
4.9	<i>Etiske overveielser</i>	46
5	Analyse og drøfting	49
5.1	<i>Introduksjon til kapitlet</i>	49
5.2	<i>Diskurs om forpliktelse</i>	49
5.3	<i>Diskurs om morskjærlighet</i>	56
5.4	<i>Diskurs om kjernefamilie</i>	60
6	Oppsummerende drøfting og avslutning	65
6.1	<i>Oppsummerende drøfting</i>	65
6.2	<i>Avslutning og veien videre</i>	67
	Kildehenvisninger	70
	Vedlegg	74
	<i>Vedlegg 1 Intervjuguide</i>	74
	<i>Vedlegg 2 Informasjonsskriv</i>	75
	<i>Vedlegg 3 Samtykkerklæring</i>	77
	<i>Vedlegg 4 NSD kvittering</i>	78

1 Innledning

1.1 Introduksjon til kapitlet

I kapittel 1 presenterer jeg min motivasjon for valg av tema, og bakgrunn for undersøkelsen jeg skal gjennomføre. Videre vil jeg presentere oppgavens problemstilling og begrepsavklaring. Til sist vil jeg si noe om studiens samfunnsrelevans, samt gi en oversikt over oppgavens oppbygging.

1.2 Motivasjon for oppgaven

Jeg er av yrke saksbehandler i en kommunal barneverntjeneste, og interessen for jobben og faget er motivasjonen for mitt masterstudium i sosialt arbeid i partnerskap. Til daglig jobber jeg i et team med ansvar for oppfølging av barn og ungdom i fosterhjem. Da dette er noe jeg har stor faglig interesse av, var det naturlig for meg å gå dypere inn i akkurat denne materien i arbeidet med masteroppgaven. De siste 15 årene har plasseringer i slekt og nettverk økt betraktelig i Norge. Min opplevelse er at slektsplasseringer har sine egne muligheter og utfordringer, sammenlignet med alminnelige, eksterne fosterhjem. I hverdagen i barneverntjenesten gis imidlertid disse forskjellene mindre oppmerksomhet slik jeg ser det. Det er av min erfaring lite overordnet fokus på og formidling av kunnskap rundt kompleksiteten og ulikhetene mellom de ulike typene plasseringer. I denne masteroppgaven ønsker jeg derfor å undersøke fenomenet slektsplasseringer, med det ønske om å frembringe mer kunnskap til anvendelse for barneverntjenesten, og til nytte for fosterhjemmene.

1.3 Bakgrunn

Lov om barneverntjenester gir adgang til at barnevernet kan plassere barn utenfor hjemmet. Når hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig for å sikre barn og unge forsvarlig omsorg kan barneverntjenesten fatte vedtak om omsorgsovertakelse for et barn (Lov om barneverntjenester, 1992). I denne oppgaven er fokuset på slektsfosterhjem, som har barn som er plassert under offentlig omsorg, det vil si at det er staten som har hovedansvaret for barnets omsorg etter Lov om barneverntjenester § 4-12. Dette utelukker fosterhjemmene med barn som er plassert etter hjelpetiltak, Lov om barneverntjenester §4-4 fjerde ledd, fordi hjelpetiltak og privat plassering er frivillig og kontrollert av den biologiske familien (Bunkholdt & Sandbæk, 2011).

Antall barn i fosterhjem i Norge har de siste ti årene økt med 53 %, og for hvert år har ca. 1000 nye barn behov for fosterhjem i Norge (St.mld. nr. 17, Barne- og likestillings og inkluderingsdepartementet, 2016). I følge statistisk sentralbyrå viser de nyeste data (2016) at 54 620 barn og unge fikk tiltak fra barneverntjenesten i løpet av 2016, og 10 234 barn og unge var under omsorg og bodde i fosterhjem (Statistisk sentralbyrå, 2016). På Bufdir sine sider oppgis det at i utgangen av 2016 bodde 2893 barn og unge i fosterhjem hos egne slektninger eller nettverk (Bufdir, 2017).

Barneverntjenestens plikt til å vurdere slekt og nettverk i en fosterhjems plassering har med årene blitt tydeligere presisert i lovverk og rundskriv. I tråd med at det i NOU 2000:12 ble gjort gjeldende at det biologiske prinsipp skulle vektlegges i barnevernet, ble det i 2004 vedtatt at ”Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem” (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004, § 4 annet ledd). Vurderingsplikten innebærer at man alltid skal kartlegge muligheten for en slekt- eller nettverks plassering ved omsorgsovertagelse. Hvis kartleggingen viser at det er en mulighet for at barnet kan plasseres innenfor slekt eller nettverk, skal familien utredes og godkjennes på lik linje med eksterne fosterhjem (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004). I kartleggingen og rekrutteringen av slekt og nettverk har barneverntjenesten en intensjon om å bruke familieråd som metode. Modellen brukes i økende grad, og erfaringene viser at det øker sjansene for at man finner en løsning i barnets nære nettverk eller familie. Det øker også barnas og familiens brukervedvirkning betraktelig (Sundt, 2012). Familieråd er en anerkjent metode som blir anvendt i flere barneverntjenester i landet. På grunn av oppgavens omfang har jeg valgt å ikke undersøke familierådsmetoden nærmere. Familieråd som fenomen har ikke vært et tema, og kom heller ikke opp i mine intervjuer og undersøkelse.

Begrepsparet “slekt og nettverk” kan synes å benyttes som en samlebetegnelse. Det ser ut som at begrepsparet er innarbeidet i både offentlige dokumenter og barnevernets praksis, hvor det betegner én type plassering. Det kan tolkes som at man ikke skiller helt klart mellom forskjeller på plassering i slekt og nettverk. Som en praktisk avgrensning har jeg valgt å konsentrere meg om og bruke begreper som omhandler ”slekt” i denne oppgaven, som slektsfosterhjem, slektsfosterforeldre og slektsplassering.

Det er begrenset med litteratur og forskning både i Norden og internasjonalt som omhandler erfaringer og opplevelser i slektsfosterhjem sett fra slektsfosterforeldres ståsted. Store deler av forskningen som er gjort anses som resultatfokuserede effektstudier (Ulvik, 2009; Skoglund & Thørnblad, 2017). I 2010 ble det utarbeidet en kunnskapsstatus om barn og unge i fosterhjem av Elisabeth Backe-Hansen, Tina Egelund og Toril Havik.

Kunnskapsstatusen var en del av et større nordisk forskningsprosjekt ledet av Elisabeth Backe-Hansen: ”Fosterhjem for barns behov”. I kunnskapsstatusen ble det skrevet at slektskapsfeltet blir sett på som relativt nytt innenfor forskningsområdet. Den konkluderer med at det trengs mer forskning på norske forhold innenfor slektsfosterhjem. Med denne oppgaven har jeg et ønske om å øke kunnskapen på dette området.

Barneverntjenesten er underlagt lover, forskrifter og retningslinjer som omhandler veiledning, oppfølging og samarbeid med fosterhjemmene. Siv Anne Dimmen og Frøydis Trædal (2013) har gjennomført en studie som undersøker hvordan saksbehandlere opplever dilemmaer og handlingsrom i arbeidet med slektsfosterhjem. Studien ble foretatt med bakgrunn i myndighetenes nye rekrutteringspolitikk i 2012, hvor barneverntjenesten oppfordres til å aktivt rekruttere fosterhjem i slekt og nettverk. Studien viste at saksbehandlere i mange tilfeller ikke gjorde nødvendig forarbeid eller oppfølging ved slekt og nettverks-plasseringer. Det var eksempler på at saksbehandlere hadde en holdning til slektsfosterhjemmene at de ”går av seg selv”. Dimmen og Trædal skriver at en bevisstgjøring hos saksbehandlere, særlig i disse plasseringene, kan bidra til å bedre oppfølgingen i slektsfosterhjemmene (Dimmen og Trædal, 2013). Kunnskapsstatusen av Backe-Hansen, Egelund og Havik fra 2010 konkluderer også med at slektsfosterhjemmene fikk dårligere oppfølging og veiledning enn vanlige fosterhjem, uten at man visste helt hvorfor det var slik (Backe-Hansen, Egelund og Havik 2010). Videre skriver Haaland (2014) at det er nødvendig at man får frem nyansene og utforsker slektsfosterforeldrenes egen opplevelse av situasjonen, for at barnevernet skal få anledning til å forstå og ta inn over seg det komplekse bildet denne virkeligheten representerer (Haaland, 2014, s. 9). En nærmere redegjørelse for forskning på feltet vil komme i kapittel 2. Disse undersøkelsene viser at det er utfordringer knyttet til oppfølging og veiledning i slektsfosterhjem. Fokuset i denne oppgaven vil være rettet mot slektsfosterforeldrene, og forskningen viser interessante og spennende funn, som utgjør et relevant bakteppe for mitt studie.

1.4 Problemstilling

Jeg ønsker å få en innsikt i hvordan slektsfosterforeldre forstår og erfarer sin rolle og sitt oppdrag som slektsfosterhjem for et barn i nær familie. Jeg vil undersøke hva de er opptatt av, hvordan de forstår sin rolle og sitt oppdrag. Problemstillingen for denne masteroppgaven er:

Hvordan opplever slektsfosterforeldre sitt oppdrag som fosterhjem?

For å belyse oppgavens problemstilling har jeg intervjuet fosterforeldre i slektsfosterhjem ved bruk av kvalitative intervjuer. Ved å ha en diskursteoretisk tilnærming til empirien vil jeg analysere og drøfte mine funn fra studien opp mot relevant forskning på feltet, samt det teoretiske rammeverket for oppgaven. I det neste vil jeg redegjøre for sentrale begreper i problemstillingen.

1.4.1 Begrepsavklaring

Mitt engasjement for fenomenet slektsfosterforeldre, og min nysgjerrighet på hvordan de snakker om og forstår den situasjonen de befinner seg i, var førende for utformingen av problemstillingen: *Hvordan opplever slektsfosterforeldre sitt oppdrag som fosterhjem?* For å tydeliggjøre området jeg ønsker å forske på, er det hensiktsmessig å redegjøre kort for hvordan jeg forstår de sentrale begrepene jeg har valgt å bruke i problemstillingen. Slik jeg ser det er det tre begreper som er av sentral betydning: ”fosterhjem”, ”slektsfosterforeldre” og ”oppdrag”.

1.4.2 Fosterhjem

Fosterhjem er regulert etter Lov om barneverntjenester, og begrepet defineres på et generelt grunnlag i § 4-22 første ledd:

- a) private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak etter § 4-4, eller i samband med omsorgsovertakelse etter § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd.

Fosterhjem kan altså sees om private hjem som tar i mot barn til oppfostring etter gitte retningslinjer fra barneverntjenesten eller Fylkesnemnda. Det finnes flere definisjoner på fosterhjem, de fleste definisjonene tar utgangspunkt i at det er et offentligdrevet tiltak. Jeg har som Vigdis Bunkholdt (2014) valgt å støtte meg til en noe mer åpen definisjon av Havik og Backe-Hansen:

Et hjem som for kortere eller lengre tid, med eller uten forsterkningstiltak, med eller uten slektstilknytning til barnet, med eller uten et fylkesnemndsvedtak i bunnen, med eller uten direkte tilknytning til staten, mottar et eller flere barn til oppfostring (Bunkholdt, 2014, s. 15).

Fosterhjem som ikke er tilknyttet slekt eller nettverk, vil i denne oppgaven bli benevnt som eksternt fosterhjem.

1.4.3 Slektsfosterforeldre

Fosterhjem er et begrep som kan brukes i vid forstand. Det kan brukes i forhold til barn som bor i hjem hvor fosterforeldrene ikke kjenner til barnet fra før, og det kan brukes i de tilfeller hvor slekten påtar seg ansvaret for et barn. Som nevnt i 1.3 Bakgrunn ble det i 2004 forskriftsfestet at barneverntjenesten i en rekrutteringsprosess skal vurdere mulige fosterhjem i slekt eller nettverk først. Med slektsfosterhjem eller familieplassing menes fosterhjem der barnet er i slekt med enten den ene eller begge fosterforeldrene, derav begrepet slektsfosterforeldre. Begrepet slekt i denne sammenheng menes som biologiske bånd, eller legale bånd som ekteskap eller adopsjon (Holtan, 2002, s. 8). I engelskspråklige land brukes oftest begrepet kinship foster care og kinship care (Thørnblad, 2009). På bakgrunn av dette har jeg i min oppgave valgt å anvende begrepene slektsfosterforeldre og slektsfosterhjem.

1.4.4 Oppdrag

Jeg har valgt å bruke begrepet oppdrag i problemstillingen. Med dette begrepet mener jeg fosterforeldrenes mandat til å ivareta barnet. Når et fosterhjem bestemmer seg for å inngå en avtale med barneverntjenesten, underskrives en fosterhjemsavtale. Dette er nedskrevet i Forskrift om fosterhjem pkt.8.1:

Når et barn blir plassert i fosterhjem etter vedtak om omsorgsovertakelse, jf barnevernloven § 4-12 og § 4-8, skal barneverntjenesten og fosterforeldrene inngå skriftlig avtale om barneverntjenesten og fosterforeldrenes forpliktelser. Avtalen skal inngås på et eget skjema utarbeidet av Barne- og familiedepartementet, jf fosterhjemsforskriften § 6. Avtalen skal inngås og undertegnes, både av barneverntjenesten og fosterforeldrene, før barnet plasseres i fosterhjemmet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004).

Avtalen beskriver hva fosterforeldrene forplikter seg til, og hva barneverntjenesten forplikter seg til. Videre sier avtalen noe om hva man kan forvente å få i arbeidsgodtgjøring, utgiftsdekning og godtgjøring for eventuelle ekstra utgifter eller kostnader. Når et fosterhjem inngår kontrakt med barneverntjenesten blir de i følge Holtan (2002) en del av det offentlige, de blir profesjonalserte og byråkratiserte. De får lønn, det foreligger en arbeidsavtale, de får opplæring og får tilgang til en egen interesseorganisasjon. Renee Thørnblaad (2011) utfordrer det å kontraktsfeste et slektsfosterhjem. Hun skriver at kontraktinngåelse i dagens samfunn viser til et formalisert bytteforhold mellom to parter. I et slikt kontraktsforhold forutsettes at oppfyllelse av krav og plikter ikke hviler på følelser, men er noe man påtar seg mot gjenytelser. Man kan si at fosterhjemsavtalen som blir underskrevet symbolsk flytter

slektsfosterhjemmet inn i barnevernfeltet, med de forpliktelser som ligger der (Thørnblad 2011). Fosterhjemsavtalen forplikter og binder slektsfosterhjemmet til å utføre et oppdrag for barneverntjenesten.

1.5 Samfunnsmessig relevans

Det var i tidligere år motstand i barneverntjenesten mot å plassere barn i slekt eller nettverk. Sosial arv var ofte tidligere betraktet som et hinder for plassering i slekt (Thørnblad, 2011). Barneverntjenestens fokus på sosiale miljøfaktorerets betydning og sosialfaglige forståelser av negativ sosial arv, ble en dominerende praksis fra 1960-tallet. Man mente at omsorgsviktende foreldre ofte var utsatt for omsorgssvikt i barndommen selv. Dersom hensikten med en plassering var å bryte negative sosiale mønstre, så man det som uheldig å plassere barn i familie eller slekt. Denne praksisen ble opprettholdt frem til begynnelsen av 1990-tallet. Da så man at slektplasseringer økte internasjonalt, og etterhvert også i Norge (Thørnblad, 2009).

Barneverntjenestens oppfølgingsansvar for barn og ungdom som bor i fosterhjem reguleres av Lov om barneverntjenester (1992), Forskrift om fosterhjem (2004) og Retningslinjer for fosterhjem (2006). I Lov om barneverntjenester § 4-16 og § 4-22 defineres i hovedsak barneverntjenestens oppfølgingsansvar: ”Barneverntjenesten har etter omsorgsovertakelsen et løpende og helhetlig ansvar for oppfølgingen av barnet (...)”, ”Departementet kan gi forskrifter om hvilke krav som skal stilles ved valg av fosterhjem, om fosterhjemmenes rettigheter og plikter, om barneverntjenestens plikt til veiledning og oppfølging av fosterhjemmene, og om tilsyn med barn i fosterhjem (...)”. (Lov om barneverntjenester, 1992, § 4.16 & § 4-22). Videre gir Forskrift om fosterhjem (2004) føringer for hvordan barneverntjenesten skal følge opp loven. Forskriften stiller generelle krav som gjelder innenfor hele fosterhjemsfeltet, både alminnelige og fosterhjem i slekt. Blant annet stilles det krav til at fosterhjemmet må ha gode samarbeidsevner, av hensyn til barnet. Fosterhjemmet bør ha en forståelse for at man skal jobbe i team med barneverntjenesten og ofte også med biologiske foreldre.

Når det gjelder fosterhjem anføres det at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk er egnet som fosterhjem. Dersom man finner egnet fosterhjem i barnets familie eller nære nettverk skal barneverntjenesten, så langt det er mulig, forsikre seg om at familien vil kunne takle dobbeltrollen og den mulige lojalitetskonflikten som ligger i å være både familie og fosterhjem. Med hensyn til opplæringen og veiledningen av slektsfosterforeldre, presiseres det at barneverntjenesten skal ta hensyn til at de rekrutteres inn i barnevernet på en annen måte enn andre fosterforeldre. Ofte skjer plasseringen gjennom

en plutselig krise, når familien er i en ytterst vanskelig situasjon. I andre tilfeller når barnevernet kommer inn i saken, så er barnet allerede plassert i fosterhjemmet av foreldrene uavhengig av barneverntjenestens beslutning. Fosterforeldre fra barnets familie får dermed ofte ikke den samme tiden sammen med barneverntjenesten som andre fosterforeldre får til å vurdere fordeler og ulemper ved å bli fosterforeldre. Videre anføres det at barneverntjenesten må være spesielt oppmerksom på å gi tilpasset opplæring og veiledning av fosterforeldre som er i barnets slekt. Videre er det viktig å være klar over at kravene som stilles til barnevernets oppfølging og kontroll av barnets situasjon i fosterhjemmet og til tilsynet med fosterhjemmet, er de samme som for andre fosterhjem (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004).

I Retningslinjer for fosterhjem (2004) og Rutinehåndbok for kommunenes arbeid med fosterhjem (2006) kan det synes som at det fremstilles definerte og konkrete tiltak og retningslinjer for hvordan barneverntjenesten skal jobbe med oppfølging og veiledning til fosterhjem. Retningslinjene tar utgangspunkt i punktene fra Forskrift om fosterhjem og utdyper innholdet i hvert punkt. I Rutinehåndboken tas det også utgangspunkt i forskriftene, men her vises til mer konkrete tiltak til hvordan man kan arbeide med fosterhjem. Et eksempel på et konkret tiltak er forslag til en sjekklister man kan ta i bruk når man godkjenner aktuelle fosterhjem. Retningslinjene og Rutinehåndboken synes å være forankret i definerte formelle og praktiske oppgaver. Det er ikke presisert egne kapitler eller punkter som direkte omhandler slektsfosterhjem i noen av dokumentene. Det tydeliggjøres forøvrig innledningsvis i Rutinehåndboken at:

I denne rutinehåndboken er fosterhjemsarbeidet beskrevet på et generelt grunnlag. Det er flere sider ved fosterhjemsarbeidet som gir særskilte utfordringer. Det kan være utfordringer knyttet til sykdommer, funksjonsevne, rusavhengighet, skader eller andre særskilte behov hos barnet. (...) Felles for arbeidet er at lov og forskrifter skal følges, men at arbeidet forøvrig må tilpasses aktuell situasjon og barnets behov (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006).

Det oppfordres til at man skal ha en generell holdning til innholdet i dokumentet, og at fosterhjemsarbeid må tilpasses den enkelte situasjon og fosterhjem. Dette er en bred og allmenn anvisning som gir grunn til å stille spørsmål ved om saksbehandlere da vil fange det komplekse bildet i slektsplasseringer. I denne oppgaven skal jeg ikke analysere dokumenter som omhandler hvordan barneverntjenesten skal følge opp slektsfosterhjem, som kunne vært utgangspunktet for en diskursanalyse av tekst. Men jeg er blitt oppmerksom på at det er begrenset med informasjon rundt hva og hvordan man skal følge opp slektsfosterhjem, på tross av at slike fosterhjem anses å ha minst like store behov for oppfølging som andre

fosterhjem. Rutinehåndboken er generell, men jeg stiller meg undrende til om oppfølging av slektsfosterhjem kan gjøres på et generelt grunnlag? Blir intensjonene i forskriftene faktisk fulgt opp i praksis? Er det samsvar mellom myndighetenes ønsker og slektsfosterhjemmenes opplevelser?

Barneverntjenesten har altså plikt til å sikre at barn som bor i fosterhjem får den oppfølging og hjelp som er nødvendig til enhver tid. Barneverntjenesten skal også gi fosterforeldre nødvendig råd og veiledning så de kan ivareta barnet best mulig (Barne og likestillingsdepartementet, 2004; bvl. § 4-22). Det er allikevel et kjent tema at fosterhjemmene ”sprekker”, og det forekommer dessverre utilsiktede flyttinger. I 2013 ble det utarbeidet en rapport for NOVA av Backe-Hansen, Christiansen og Havik, som en del av prosjektet ”Fosterhjem for barns behov”. Rapporten er en litteratursamling som tar for seg norsk og internasjonal forskning som foreligger om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem. Slektsfosterhjem er tatt med, men ikke skilt ut som en egen gruppering i denne rapporten. Forskerne anslår at mellom 20% og 50% av alle plasseringer ender med utilsiktede flyttinger. Det er fire hovedaktører når barn og ungdom flytter i fosterhjem, barnet eller ungdommen selv, foreldrene, fosterforeldrene og barnevernet. Forskingen har i stor grad dreiet seg om barn og ungdom, særlig knyttet til atferdsvansker. Det er forsket mindre på temaet i tilknytning til fosterforeldrene, og også forsket lite på temaet i tilknytning til barneverntjenesten og saksbehandlingen (Backe-Hansen, Christiansen & Havik, 2013). Jeg skal ikke belyse dette temaet ytterligere, men at utilsiktede flyttinger forekommer relativt ofte, gir grunnlag for å undre seg. Hvorfor oppstår brudd hos et fosterhjem som i utgangspunktet har tatt på seg og er motivert for oppgaven? Gis det god nok informasjon, opplæring og veiledning på de områdene som slektsfosterhjemmene selv opplever at de trenger informasjon, opplæring og veiledning på?

Oddbjørg Skjær Ulvik har skrevet artikkelen ”Kunnskap for seinmoderne barnevern: Forholdet mellom forskning og praksis” (Ulvik, 2009). Hun utfordrer utsagnet ”et kunnskapsbasert barnevern” som er et populært begrep for politisk satsning på barnevern i nyere tid. Hun belyser hvilken og hva slags forskning og kunnskap som eksisterer på feltet, hva som mangler, og hvordan dette skal overføres til praksis. Ulviks artikkel vil bli belyst nærmere i kapittel 2.3 Aktuell forskning, men jeg velger å presentere hennes oppsummering av artikkelen i dette kapitlet, da jeg mener punktene gir indikasjoner for denne oppgavens samfunnsmessige relevans. Hun oppsummerer med å nedskrive punkter hun mener forskning for et seinmoderne barnevern mangler og bør inneholde:

- Studier som utforsker resultat og prosess i sammenheng
- Studier som rommer deltakernes meningsskapning
- Studier som er sensitive for sosial, kulturell og historisk kontekst
- Studier som utforsker praksiser
- Studier som gjør teoretisk perspektiv eksplisitt
- Studier som representerer et metodologisk mangfold
- Studier som utfordrer etablerte begreper som bidrar med ny forståelse av fenomenene

Denne studien plasserer seg innenfor punktene som omhandler deltakernes meningskapning og sosial, kulturell og historisk kontekst. Videre utforsker denne studien etablerte praksiser, og den kan synes å bidra til et metodologisk mangfold, på bakgrunn av den diskursanalytiske tilnærmingen.

1.6 Oppgavens disposisjon

Denne masteroppgaven er inndelt i 6 kapitler. Først presenteres forskning og kunnskap på feltet med hovedvekt på studier og artikler som omhandler slektsfosterhjem. I det neste kapitlet beskrives oppgavens teoretiske rammeverk og analytiske forankring. Deretter følger en redegjørelse av metodisk valg og gjennomføring. I kapittel 5 presenteres og drøftes studiens empiri. Oppgaven avsluttes med en avsluttende drøfting om funnene i forskningsmaterialet. Hvert kapittel starter med en introduksjon som redegjør for innhold og oppbygging av kapitlet.

2 Forskning og kunnskap på feltet

2.1 Introduksjon til kapitlet

Jeg vil i dette kapitlet presentere forskning og artikler jeg anser som relevante for mitt studie. For å få en oversikt over feltet har jeg valgt i dette kapitlet å presentere forskning som fokuserer bredt på slektsfosterhjem, for deretter å gå nærmere inn på forskning som kan belyse min undersøkelse.

2.2 Utvalg og avgrensning

Min oppgave omhandler norske forhold, så jeg har primært valgt å benytte meg av norske studier som er gjennomført på feltet. Jeg vil også presentere noen utvalgte internasjonale studier. Barnevernfeltet er komplekst, og lovgivning og rammer varierer fra land til land. Synet på og forståelsen av slektskap og slektsfosterhjem er påvirket av variasjoner mellom land, nasjoner og kulturer. Fenomenene er historisk påvirket og endrer seg over tid. En bestemor i USA oppdrar barnet sitt mest sannsynlig ganske forskjellig fra en bestemor i Norge. På samme måte vil nok en norsk bestemor i dag oppdra barnet sitt annerledes enn en norsk bestemor ville for et par tiår siden (Skoglund & Thørnblaad, 2017, s. 5). Slettebø (2009) skriver at man skal være særlig oppmerksom på at forskningsresultater fra andre land med andre sosialpolitiske og kulturelle særtrekk, kan være vanskelig å overføre til norske forhold (Slettebø, 2009, s. 10).

Jeg har i mine databasesøk på feltet valgt å bruke variasjoner og sammensettinger med følgende begreper: Fosterhjem* Slektsfosterhjem* Slekt* Slekt og nettverk* Barn i fosterhjem i slekt* Familiehjem* Omsorg i familiehjem* Slektsfosterforeldres erfaringer* Omsorg for barn i egen slekt* I mine søk på engelskspråklige databaser brukte jeg variasjoner og sammensettinger av søkeordene: kinship* kinship and nonkinship* Fosterfamilies* Kinship carers* Kinship care and social work* Local authority care* For å orientere meg på feltet brukte jeg søkemonitorene Idunn, Academic Search Elite, Ebsco, Google Scholar og SocIndex. Jeg søkte også på bufetat.no og bufdir.no sine sider. Jeg har valgt å avgrense søkene mine fra 2000 – 2018. Det ble i 2004 nedfelt Retningslinjer for fosterhjem (2004) at barneverntjenesten skal kartlegge og vurdere å bruke slekt eller nettverk i en plassering, så forskning som er utarbeidet etter 2004 antar jeg er særlig relevant for min oppgave. Men det finnes også studier på feltet før 2004 som har vært viktig for kunnskapen man har om slektsfosterhjem i dag.

2.3 *Aktuell forskning*

Amy Holtans doktorgradsavhandling fra 2002 "Barndom i fosterhjem i egen slekt" anses som det viktigste norske bidraget til forskning på slektsfosterhjem (Dimmen & Trædal, 2013). Holtans studie tar for seg barn under omsorg av det offentlige, som bor i fosterhjem i egen slekt. Studien tar sikte på å finne ut hva slektsfosterhjem betyr for barns sosiale integrasjon. Den er basert på kvalitative og kvantitative data med fosterbarn, slektsfosterforeldre og foreldre som informanter (Holtan, 2002). Forskningen viste at slektsplasseringer var en mer stabil ordning enn ordinære fosterhjem, det var færre brudd, og barnas tilhørighet til slekten ble opprettholdt i større grad enn ved andre plasseringer. Det ble også færre brudd for barna med hensyn til barnehage, skole og vennenettverk. Studien viste også at slektsfosterhjem får mindre oppfølging enn ordinære fosterhjem. De mottar lavere økonomisk støtte, og mindre oppfølging og veiledning fra barneverntjenesten (Dimmen og Trædal, 2013) Forskningen er fra 2002 og man kan anta at barneverntjenesten og fosterhjemsarbeid har utviklet og endret seg siden den gang. På bakgrunn av manglende nyere forskning av denne kvaliteten, anser jeg allikevel Holtans avhandling som relevant for mitt studie. Hun blir fortsatt jevnlig referert og brukt i forskning og artikler på feltet.

I 2009 ble det utarbeidet en rapport fra Danmark av Lajla Knudsen. "Børn og unge anbragt i slægten" er en studie som sammenligner slektsplasseringer med alminnelige plasseringer. Knudsen (2009) konkluderer med at det kunne se ut som at barn plassert i slekten hadde mindre problembelastninger enn andre barn. Ellers bekrefter hennes forskning i stor grad Holtans studie (Knudsen, 2009).

Samme år utga Elaine Farmer resultater fra sin forskning i England. Som en del av hennes større prosjekt intervjuet hun 32 slektsfosterforeldre. Hun utarbeidet tre artikler i forbindelse med sitt arbeid, hvorav den ene omhandler "Making kinship care work". Hennes studie konkluderte med at barna som var plassert i slekt og nettverk, samsvarte med hvordan barna i alminnelige fosterhjem var og hadde det. En stor forskjell hun påpeker omhandler fosterforeldrene. Hun fant ut at slektsfosterforeldre var ofte mye mer vanskeligstilt enn alminnelige fosterhjem, både når det gjaldt fysisk og psykisk helse og økonomiske forutsetninger. Videre fant hun at samarbeidet med barnas foreldre oftere var vanskelig i slektsfosterhjem. Hun problematiserer også at slektsfosterhjem får mindre oppfølging og veiledning enn alminnelige fosterhjem (Farmer, 2009).

I 2010 ble det utgitt en kunnskapsstatus "Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus". Kunnskapsstatusen ble utarbeidet i forbindelse med et fireårig prosjekt i regi av NOVA, som resulterte i rapporten "Fosterhjem for barns behov", utgitt i 2013.

Kunnskapsstatusens bidrag til prosjektet var å belyse den nyeste forskningen som var gjennomført innenfor feltet, samt at den ga en pekepinn om hvilke prioriteringer og sentrale temaer som var viktige for forskningsprogrammets helhet (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010). Kunnskapsstatusen tok for seg barn og unge i fosterhjem, hvor forskning om slektsfosterhjem også ble oppsummert. Statusen konkluderer med at forskning som forelå den gang var samstemt når det gjaldt at plasseringer oftest skjer på morssiden. Det samsvarte også i forskning at slektsfosterhjemmene var en gruppe med dårligere levekår og helse, med dårligere økonomi og mindre oppfølging (Backe-Hansen et al., 2010).

Renee Thørnblaad skrev sin avhandling ”Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem” i 2011. Avhandlingen tar for seg slektsfosterhjem som tiltak i barnevernet, og inngikk i et oppfølgingsstudie etter Holtans forskning i 2002. Thørnblaad intervjuet informanter etter Holtans studie. Avhandlingen hadde som intensjon å belyse hvordan slektsfosterhjem som barneverntiltak kan forstås som fenomen i velferdsstaten (Thørnblaad, 2011). Avhandlingen oppsummerer utfordringer knyttet til fenomenet slektsfosterhjem som et privat anliggende som møtes eller konfronteres med det offentlige barnevernet. Videre problematiseres at fosterhjemmene i større grad profesjonaliseres, at fosterforeldrerollen får mer likhetstrekk med yrkesutøvelse snarere enn en foreldrerolle. Grensene mellom privat og offentlig sfære forskyves og sees som et verdi og velferdspolitisk spørsmål. Den oppsummerer også ungdommers erfaringer med å ha bodd i slektsfosterhjem, tilknytning og deres forståelse av barnevernet i plasseringen. Avhandlingen tar også for seg kompleksiteten i slektsfosterhjem med tanke på det forpliktende i relasjonen. Thørnblad bruker Bourdieus forståelse av familie og logikk som gjør seg gjeldende i de nære relasjonene og slektsfosterhjem som forpliktende følelser. Hun hevder at dette langt på vei belyser spørsmålet om hva de særegne trekkene ved fosterhjem er, og spørsmålet om hvorfor slektsfosterhjem med mindre ressurser klarer seg like godt eller bedre enn andre som disponerer mer ressurser (Thørnblad, 2011, s. 73).

Hege Sundt utarbeidet i 2012 rapporten ”Slektsfosterhjem i Norden – opplæring og oppfølging”. Prosjektet som presenteres er i regi av NOFCA, Nordic Foster Care Association, som består av fosterhjemsforeninger, myndigheter og andre organisasjoner i de nordiske landene. Med unntak av Grønland, er det i alle de nordiske landene lovfestet at ved plassering i fosterhjem skal myndighetene vurdere om barnet kan plasseres i slekt eller nettverk. Rapporten tar for seg hva slags opplæring, veiledning og oppfølging slektsfosterhjem får tilbud om i Norden, og om det er tilstrekkelig forhold til hva de mener er deres behov (Sundt, 2012, s. 10). Rapporten presenterer resultatene etter intervjuer med 58 slektsfosterforeldre fra alle de nordiske landene. Intervjuenes fokus var utfordringer og erfaringer med oppfølging,

opplæring og veiledning. Nyttverdien av oppfølgingen fra barneverntjenesten for den omsorgen man skal utøve til fosterbarnet, og forslag til tiltak som kan forbedre slektsfosterhjemsomsorgen. Sundt konkluderer i rapporten med at slektsfosterhjem er i behov av tett og jevnlig oppfølging fra tidlig oppstart av plasseringen. De etterlyser oppfølging av fosterhjemsavtalen, barnets handlings- og samværsplan, og tilgang på nødvendig hjelp- og støttetiltak. Sundt legger vekt på at oppfølgingen må tilpasses og romme de spesielle utfordringene det er med å være slektsfosterhjem (Sundt, 2012, s. 53). Det utdypes ikke ytterligere hva disse spesielle utfordringene er. Videre anbefales at oppfølgingen inkluderer også øvrig nettverk, utover akkurat fosterhjemmet. Et forslag til tiltak er å avholde nettverksmøter. Rapporten avsluttes med en presentasjon av aktuelle temaer til en opplæringsmodul for slektsfosterhjem. Temaene omhandler barnets utviklingspotensialet, slektsfosterforeldrenes mentaliseringsevne, samvær, slektsfosterforeldrerollen, samarbeid og konflikthåndtering (Sundt, 2012).

Som nevnt ovenfor utga NOVA rapporten ”Fosterhjem for barns behov” i 2013, etter et fireårig prosjekt. I 2010 igangsatte Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet et prosjektet. Målsettingen var å bidra til å fornye kunnskapen om fosterhjemsarbeid i Norge slik at man kunne utvikle et bedre fosterhjemstilbud, med større grad av tilpasning til det enkelte barn eller ungdom. Forskningsprosjektet kombinere litteraturstudier, kvantitative studier og kvalitative studier ved bruk av intervjuer. De tok for seg fosterhjem og slektsfosterhjem, men de skilte ikke ut slektsfosterhjem som en egen gruppe i oppsummeringen. Rapporten anbefaler kompetanseheving og bedre rammebetingelser for fosterforeldre. De etterlyser bedre kartlegging av barn som skal i fosterhjem, bedre avklaring rundt hva tiltaket skal inneholde, bedre ivaretagelse og avklaring rundt barns medvirkning rundt plassering, og en avklaring om hvordan man skal ivareta barna best mulig i fosterhjemmene med tanke på god utviklingsstøttende omsorg. De avslutter rapporten med å understreke behovet for større kunnskap og kvalitet i oppfølgingsarbeidet rundt fosterhjem (Backe-Hansen et al., 2013).

Siv Anne Dimmen og Frøydis Trødals studie fra 2013 ”Fosterhjemsplassing i slekt og nettverk – Handlingsrom og dilemmaer”, omhandler saksbehandleres opplevelser og erfaringer knyttet til slekt og nettverksplassing (Dimmen & Trødal, 2013). Også denne studien viser at det ikke gjøres det nødvendige forarbeid og oppfølging ved plassing i slekt og nettverk. Dimmen og Trødal (2013) hevder at plassingene ofte tas for gitt, og at de går av seg selv. Man bør i barneverntjenesten bli mer bevisst denne holdningen. En tydeligere forståelse av hvilke fortolkningsrammer vurderinger blir gjort ut fra kan bevisstgjøre

holdninger, og dermed bedre oppfølgingen av fosterhjem i slekt og nettverk (Dimmen & Trædal, 2013, s. 172).

2.4 Aktuelle artikler

Kunnskapsproduksjon innenfor barnevernfeltet er omdiskutert. I 2009 utga Oddbjørg Skjær Ulvik artikkelen ”Kunnskap for seinmoderne barnevern: Forholdet mellom forskning og praksis”. Hun utfordrer hun utsagnet ”et kunnskapsbasert barnevern”, og samtidig hvilken og hva slags forskning og kunnskap som eksisterer på feltet, og hvordan dette skal overføres til praksis. I diskusjonen om et kunnskapsbasert barnevern tar hun for seg forskning om fosterhjem som eksempel. Hun oppsummerer hovedstrømmen av forskning de siste ti år, og presenterer forskningens mål. Forskningens ambisjoner har vært å finne frem til faktorer som kan forutse gode eller dårlige resultater, hvilke faktorer som kan forbindes med en vellykket plassering, og hvilke barn kan nyttiggjøre seg av et slik tiltak. Komplekse fenomener blir redusert til faktorer, som igjen strukturerer kunnskap, for eksempel blir det brukt faktorer ved barnet eller faktorer ved fosterfamilien. Dette er i hovedsak kvantitative studier innenfor en positivistisk kunnskapstradisjon. Ulvik skriver at kvalitative undersøkelser blir nevnt og verdsatt, og etterlyst. Men når de tas med i oversiktene, er det sjelden det gjøres teoretiske generaliseringer, kvalitative data blir ofte oppsummert som faktorer, på kvantitative studiers premisser (Ulvik, 2009, s. 20).

Oppsummeringen til Ulvik samsvarer med oppsummeringen jeg har gitt i kapittel 2.3 Aktuell forskning. Undersøkelsene varierer mellom kvantitative og kvalitative, og kombinasjoner av begge. Rapportene ender opp med å oppsummere faktorer som fremmer eller hemmer effekten av tiltaket. Ulvik er også opptatt av hvordan forskerne konstruerer forståelsen av fenomenet de undersøker. I denne sammenheng: Hvordan forstås et barns opphold i en fosterfamilie, og hva undersøkes det som i studiene? Hvordan fenomener konstrueres og hvilke begreper som brukes, legger føringer for hvordan man undersøker fenomenet, hvilke spørsmål som stilles og ikke stilles, hva som faller innenfor og utenfor forskningsfokus. Tiltakets effekt er det som fremmes i rapportene, faktorer som kan forutse og forebygge. Ulvik hevder at i en slik tilnærming faller deltakernes forståelse, meningsdannelse, og den kontekst praksisene foregår i ut av forskningsfokus (Ulvik, 2009, s. 21). Ulvik hevder at å unnlate å utforske kulturelle forståelser som preger feltet, hvordan de skapes, bæres, forhandles og endres av deltagerne i feltet, vil være å avskjære seg fra kunnskap og innsikt som kan gi ny, tilpasset og oppdatert kunnskap. Hun oppsummerer med at forskning som er gjort på barnevernfeltet er for lite preget av nyere kunnskapstradisjoner

som narrative analyser og diskursanalyser, som tar for seg hvordan språk skaper virkeligheter, og som gjør den kulturelle konteksten relevant. Ulvik mener at barneverntjenesten trenger “kunnskap som ikke gir eksakte svar, men som bidrar til å formulere spørsmålene på nye måter” (Ulvik, 2009, s. 26). Det er imidlertid utviklet mye ny kunnskap på feltet den senere tid, som for eksempel Skoglund og Thørnblad (2017) som tar opp noe av den samme problematikken i artikkelen ”Kinship care or upbringing by relatives? The need for ”new” understandings in research”. Forskjellen er at Skoglund og Thørnblad her utfordrer hvordan man produserer kunnskap innenfor slektsfosterhjem. Skal slektsfosterhjem forstås som et barneverntiltak eller som oppvekst i slekt? Slektsfosterhjem har primært blitt forsket på som et barneverntiltak i forskningslitteraturen. Skoglund og Thørnblad beskriver hvordan flertallet av studiene som er gjort på slektsfosterhjemsfeltet er opptatt av effekten på tiltaket, ikke hvordan fenomenet slektsfosterhjem gir mening og forstås. De hevder at hvordan man som forsker velger å forstå slektsfosterhjem, som et tiltak eller som oppvekst hos slekt, vil legge føringer for hvordan man gjennomfører undersøkelsen. De er ikke ute etter å si at det ene nødvendigvis er noe bedre enn det andre, men at slektsfosterhjemsfeltet har lite forskning som forstår slektsfosterhjem som å vokse opp i slekt (Skoglund & Thørnblad, 2017, s. 2).

Denne studien tar utgangspunkt i fosterermødres opplevelse og forståelse av oppdraget som slektsfosterhjem. I neste kapittel vil det bli redegjort for studiens teoretiske rammeverk og analytiske forankring.

3 Teoretisk rammeverk og analytisk forankring

3.1 Introduksjon til kapitlet

I dette kapitlet presenteres teori om diskurs, kjærlighet, forpliktelse og kjernefamilie. Videre redegjør jeg for hvilke forutsetninger som ligger til grunn for sosialkonstruktivismen som en vitenskapsteoretisk forankring. Deretter redegjør jeg for mitt valg av diskursanalyse, og presenterer hva som ligger til grunn i begrepet diskurs med utgangspunkt i Foucault. Til sist i kapitlet redegjør jeg for tre teoretiske begreper jeg benytter meg av i analysen: forpliktelse, morskjærlighet og kjernefamilie.

3.2 Valg av teoretisk rammeverk og analytisk forankring

Jeg har valgt i denne oppgaven å ha en diskursanalytisk tilnærming til min empiri. Jeg forstår diskurs både som et teoretisk rammeverk og som en analytisk forankring og metode i oppgaven. I diskursanalytiske tilnærminger er teori og metode tett koblet sammen (Jørgensen & Phillips, 1999).

Jeg er opptatt av å få frem fosterforeldrenes egne opplevelser, hva som opptar dem, og hvordan de gjennom språket fremstiller oppdraget som slektsfosterhjem. Analyser av samtaler er et særlig interessant utgangspunkt dersom man ønsker å studere hvordan mennesker skaper en forståelse av sin virkelighet gjennom måten de ordlegger seg på. Man får innsikt i hvordan mennesker snakker om bestemte temaer, og hvordan de presenterer seg selv innenfor disse temaene. Dette kan igjen knyttes til etablerte mønstre i den kulturen de befinner seg i. Ved å ha en diskursanalytisk tilnærming til empirien, fremhever jeg hvordan slektsfosterforeldrene skaper mening til det de beskriver, gjennom måten de uttrykker seg på (Jørgensen & Phillips, 1999). Jeg er av den oppfatning at dersom det skal lykkes barneverntjenesten å støtte og veilede slektsfosterhjemmene til å bli gode hjem for fosterbarn å vokse opp i, må man ha kunnskap om hvordan slektsfosterforeldrene forstår og skaper sin rolle i oppdraget. Måten de omtaler og fremstiller et fenomen på, er også fenomenets virkelighet. Språket er altså aktivt med på å forme, skape og forandre slektsfosterhjemmets virkelighet (Veum & Hitching, 2011). Jeg mener at det er viktig å belyse dette for å sikre slektsfosterforeldrene og ikke minst barna en best mulig hverdag.

Diskursanalyse er allsidig og kan brukes på flere områder. Men den kan ikke settes inn i en hvilken som helst teoretisk ramme. Jørgensen og Phillips (1999) understreker at det er avgjørende at man ikke bruker diskursanalysen som en metode løsrevet fra det teoretiske og

metodiske grunnlag. De fremstiller diskursanalyse som en pakkeløsning, som et teoretisk og metodisk hele. At jeg som forsker er opptatt av hvordan språket bidrar til å skape virkeligheter gir oppgaven et sosialkonstruktivistisk perspektiv. Det utfordrer og søker å avdekke, observere og beskrive det som ikke er direkte tilgjengelig for oss (Veum & Hitching, 2011).

3.3 Sosialkonstruktivisme

Epistemologi er læren om hvordan man skaper kunnskap om verden, hvordan og hvorfor ting fremstår som de gjør (Neumann, 2001). Epistemologien legger føringer for hvilke retningslinjer som er gjeldende for hva som kan sees på som gyldig kunnskap. Man kan si det er tre hovedretninger innenfor epistemologi; rasjonalismen, empirismen og sosialkonstruktivismen (Schiefløe, 2011).

Konstruktivistisk epistemologi hevder at det finnes ikke kunnskap om en objektiv verden eller virkelighet uavhengig av iakttageren. Det finnes like mange virkeligheter som det finnes iakttagere. Det er de menneskelige erfaringer vi deler og er enig om som skaper vår felles virkelighet og kunnskap (Carpenter & Brownlee, 2017). Dette kan også betegnes som intersubjektivitet i relasjonen mellom mennesker. Mitt empiriske materiale blir til i relasjonen mellom informanten og meg som forsker. Haavind (2000) understreker viktigheten av at jeg som forsker er klar over at all tolkning av det som oppfattes og formidles under et møte mellom to mennesker er forankret i relasjonen (Haavind, 2000, s. 19). Vi er to om å skape vår virkelighet, og to om å være enig i den.

Med dette som bakgrunn har jeg i min oppgave valgt å ta utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk tradisjon. Jeg er opptatt av språket, og hvordan mennesker tillegger sin verden mening gjennom hvordan de snakker om den. Denne interessen gjenspeiles i mitt ønske om å ha en diskursanalytisk tilnærming i min analyse. For å bruke diskursanalyse er det først og fremst viktig at jeg som forsker er kjent med premissene som ligger grunn for språkets rolle i den sosiale konstruksjonen av verden (Jørgensen & Phillips, 1999). Derfor vil jeg i det følgende presentere hvilke forutsetninger som ligger til grunn for sosialkonstruktivismen som en vitenskapsteoretisk forankring.

I boken *Social Work Treatment* fremstilles sosialkonstruktivisme slik: ”Social constructivism assumes the existence of an objective reality, but one that is knowable only through perception, language, and mentation.” (Carpenter & Brownlee, 2017, s. 105). Carpenter og Brownlee definerer sosialkonstruktivisme som et vitenskapssyn som legger til grunn at en objektiv virkelighet finnes, men at den kun kan forstås gjennom erfaring, språk og tolkning. Man kan si at sosialkonstruktivisme undersøker forholdet mellom språk og

virkelighet og erkjenner at verden blir konstruert gjennom vår betegnelse av den. Retningen sies å være mindre opptatt av spørsmålet rundt sannhet (Hitching & Veum, 2011).

Sosialkonstruktivismen er en fellesbetegnelse for nyere teorier om kultur og samfunn. Diskursanalyse er en tilnærming blant flere andre sosialkonstruktivistiske tilnærminger. Den utfordrer og søker å avdekke, observere og beskrive det som ikke er direkte tilgjengelig. Dette betyr at mennesker, fenomener og sosiale prosesser som man normalt anser som selvfølgelig og uavhengig av tid og rom, kan i virkeligheten være menneskers språk, tenkning eller sosiale praksis som er konstruert eller frembrakt (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 13).

Vivien Burr (1995) er en anerkjent forsker innenfor sosialkonstruktivismen. Hun ser det som utfordrende å skulle beskrive sosialkonstruktivisme ut fra en karakteristikk, men hevder det er fire sentrale forutsetninger som danner et felles utgangspunkt for sosialkonstruktivistiske tradisjoner. Det første hun mener er at man må inneha en kritisk innstilling overfor vedtatte sannheter. Sosialkonstruktivismen antyder at man må ha et kritisk blikk på sannheter vi tar for gitt, og måter vi ser og forstår verden på. Vår viten og kunnskap om verden er ikke er refleksjon av virkeligheten "der ute", men et produkt av måter vi kategoriserer verden på. Sosialkonstruktivismen hevder derfor at menneskers vedtatte sannheter kun er et produkt av deres måte å kategorisere verden på, og at virkeligheten kun er tilgjengelig gjennom disse kategoriene. For det andre er vi mennesker med forskjellig historisk og kulturell bakgrunn, som alltid preger vår kunnskap og vårt syn på den verden vi lever i. Fordi vår måte å forstå verden på er historisk og kulturelt betinget, kunne vårt verdensbilde og våre identiteter vært annerledes og blitt forandret over tid. Burrs tredje punkt beskriver viktigheten av å se sammenhengen mellom kunnskap og sosiale prosesser. Hva som er sant og usant skapes i sosiale interaksjoner mellom mennesker. Man konstruerer felles sannheter, og konkurrerer om falske og riktige sannheter. Det fjerde og siste punktet omhandler kunnskap og sosiale handlinger. Innenfor et verdensbilde blir noen handlinger sett på som naturlige, og andre handlinger som helt utenkelige. Forståelsen av sosiale verdensbilder er forskjellige, noe som skaper forskjellige sosiale handlinger. Den sosiale konstruksjonen av sannhet og kunnskap, har derfor sosiale konsekvenser (Burr, 1995).

Når jeg i denne oppgaven velger å følge en sosialkonstruktivistisk vitenskapsteoretisk retning kan det sies at jeg gjør et metodologisk grep, da sosialkonstruktivismen legger føring for hvordan man kan gripe et forskningsområde an (Jørgensen & Phillips, 1999).

3.4 *Diskurs*

De lærde strides om å definere hva en diskurs egentlig er. Det foregår nærmest kamper mellom forskjellige vitenskapsposisjoner om å erobre begrepet og definere det på deres måte (Jørgensen & Phillips, 1999). Det synes å være enighet om at for å overhodet kunne snakke om at det finnes en diskurs, må det være en viss repetisjon av innholdet, som må deles av en viss mengde mennesker (Skrede, 2017). Den som har hatt størst innflytelse og betydning for utviklingen av diskurs og diskursanalyse kan sies å være filosof og psykolog Michel Foucault. Han har fått en sentral rolle innenfor nesten alle diskursanalytiske retninger, hvor hans teorier ofte siteres, kommenteres og kritiseres. Foucaults arbeider anses som oppdelt i to faser. En tidlig arkeologisk fase hvor han ville undersøke og avdekke reglene for hva som blir akseptert som meningsfullt og sant innenfor en gitt historisk epoke. I den senere genealogiske fasen ble Foucault opptatt av kunnskap og makt (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 22). Disse to overlapper hverandre i stor grad, men Foucaults diskursteorier finner vi innenfor den arkeologiske fasen. Foucault definerer diskurs slik:

Vi vil kalde en gruppe af ytringer for diskurs i det omfang, de udgår fra den samme diskursive formation [... Diskursen] består af et begrænset antal ytringer, som man kan definere mulighedsbetingelsene for. (Foucault 1969:153/1972:117, i Jørgensen & Phillips 1999:22).

Foucault ser på diskurser som styrt av regler, og som noe som setter grenser for hva som gir mening. Han hevder at sannhet er noe som skapes diskursivt, altså at sannheten er en diskursiv konstruksjon. Dette betyr at til hver diskurs ligger det et system av regler og koder som regulerer hva som kan sies, hvordan, hvem, i hvilke situasjoner og når kan man si det. Diskurser er regelmessige, noe som gjør at de kan skilles fra hverandre. Reglene og kodene er strukturer som regulerer og sørger for kontinuiteten i diskursene. Diskursanalysen søker å forstå disse strukturene (Aakvaag 2008, s. 309).

Foucaults perspektiv tar utgangspunkt i det sosialkonstruktivistiske premiss om at kunnskap er ikke bare et speilbilde av virkeligheten. Kunnskap og sannhet skapes gjennom diskursive konstruksjoner (Jørgensen & Phillips, 1999). Foucaults tenkning sees ofte i sammenheng med hans interesse for samspillet mellom kunnskap og makt. Han hevdet i sin forelesning holdt ved Collège De France i 1970 at i ethvert samfunn foregår det diskursproduksjon, hvor diskursene blir kontrollert, sortert, organisert og fordelt, for tilsynelatende å fremstå som mest mulig tilfeldig og naturlig (Foucault, 1999, s. 9). Foucault snakker om faren ved at folk taler, faren ved at han selv skal snakke foran andre mennesker.

Han sier at alle kan oppleve en lyst til å befinne seg på diskursens andre side, for å slippe å måtte betrakte det særegne, farlige og skadelige ved diskursen (Foucault, 1999, s. 8). Faren eller makten i språket, som Foucault her henviser til, er det som skaper den sosiale verden, og som gjør man snakker om den på bestemte måter, samtidig som den begrenser måten vi snakker om den på. Foucault er opptatt av at makt ikke skal forstås som noe undertrykkende, men heller som noe produktivt. Altså at makten er virksom, men samtidig begrensende. Makt etablerer diskurser og kunnskap. På denne måten kan man si at makt er en positiv faktor innenfor sosiale relasjoner. Man besitter ikke en makt som man kan bruke på noen, men makt forstås som noe som skaper verden. Det er gjennom språket og makten at den sosiale verden blir til, at objekter kan skilles fra hverandre, karakteriseres og settes i relasjon til hverandre (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 23). Det er viktig at jeg har kunnskap om Foucaults syn på hvordan makt i språket produserer og skaper virkeligheter når jeg analyserer min empiri. Dette er hvordan jeg velger å bruke maktbegrepet i denne oppgaven.

Begrepet diskurs kan sies å være et motebegrep som har bredt om seg i popularitet i svært ulike deler av academia de siste tiårene. Det er et begrep som mange fagfelt og profesjoner bruker i debatter og tekster, uten at man egentlig har noen bevisst tenkning rundt hva det egentlig innebærer. (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 9) Det er også stor uenighet rundt hva begrepet egentlig betyr. Begynner man å søke etter definisjoner, vil man raskt finne ut at mange fagfelt ønsker å definere diskurs og mener noe om diskurs, og også hvordan diskursanalyse skal anvendes. Alle snakker ut fra sin fagposisjon. Jeg har i denne oppgaven valgt å støtte meg til Jørgensen og Phillips' generelle definisjon av begrepet: "En diskurs er en bestemt måte at tale om og forstå (eller et udsnit af verden) på" (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 9). Definisjonen kan synes å være litt bred, den gir mye rom for fleksibilitet som utgangspunkt og retning for en diskursanalyse. Diskursanalytiske tilganger er nemlig mange, men felles for dem alle er at konstruksjonen av diskurser skjer innenfor det sosiale felt. Det er altså bred enighet om at en diskursiv sosial praksis former verden. Der mange filosofer, kunstnere og vitenskapsmenn ofte har tenkt på individet som noe spontant og universelt, har Foucault vært opptatt av å vise hvordan individet er et produkt av diskurser og tenkemåter (Aakvaag, 2008). Jeg mener at en diskursanalytisk tilnærming i denne oppgaven vil være nyttig for å undersøke hvordan forståelse og opplevelse skapes eller konstrueres i ulike sosiale kontekster i samfunnet, som slektsfosterhjem. Jeg vil i det følgende avsnitt redegjøre for diskursanalysens bakgrunn og egenskaper.

3.5 *Diskursanalyse*

Aakvaag (2008) hevder at språket har særlig viktige funksjoner, og at diskursanalysens syn på språket står i motsetning til et mer tradisjonelt syn på språket. Det tradisjonelle synet kan sees helt tilbake til antikkens filosofi, hvor man anså språket som et speil, noe som ble brukt til å avbilde ting i den ytre verden. En diskursanalytiker vil hevde dette er et meget snevert syn på virkeligheten. Språket har helt andre og viktigere funksjoner enn å avbilde verden, noe som også gjør diskursanalyse relevant når man vil studere sosiale forhold (Aakvaag, 2008, s. 310).

I min oppgave vil jeg studere språket gjennom informantenes muntlige tale. Jeg vil i det følgende redegjøre for hva en diskursanalyse er, samt mitt valg om å bruke en diskursanalytisk tilnærming til min empiri. Forutsetningen for å gjøre en god diskursanalyse er å ha god kjennskap til området man skal analysere (Jørgensen & Phillips, 1999). Som nevnt tidligere arbeider jeg ved en kommunal barneverntjeneste som saksbehandler, hvor jeg følger opp barn og ungdom i fosterhjem. Gjennom min praksis er jeg nesten daglig i kontakt med og veileder slektsfosterhjem. Jeg vil driste meg til å si at jeg har god kjennskap til området jeg skal analysere. Dersom man som forsker kjenner til feltet man undersøker, er det imidlertid viktig å erkjenne, reflektere rundt og redegjøre for hvordan ens egen forkunnskap og ståsted vil kunne påvirke tolkning av empiri og funn. Påvirkning kan synes å både være hemmende og fremmende for forskeren. Dette vil bli redegjort for ytterligere i kapittel 4.

Diskursanalyse kan sies å være en kvalitativ metode som søker å forstå mening der meningen oppstår, i språket selv. Det handler om å få innsikt i hvordan mennesker skaper mening til det de sier, gjennom kulturelt etablerte måter å snakke om disse temaene på. Jeg vil altså som forsker få innsikt i hvordan slektsfosterforeldrene oppnår forståelse av sin virkelighet gjennom måten de snakker og ordlegger seg på. Når jeg studerer samtalene vil jeg få forståelse for hvordan slektsfostermødrene skaper mening til det de sier, ved å forholde seg til kulturelt etablerte måter å snakke om bestemte temaer på. Språket de bruker er strukturert i forskjellige mønstre som preger deres utsagn. En diskursanalyse vil kunne identifisere disse mønstrene (Thagaard, 2013, s. 124). Som redegjort for i tidligere avsnitt tar diskursanalyse utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk retning, altså at man forstår verden ut fra de kategorier man gir uttrykk for. Kulturen og tiden vi lever i preger den forståelsen vi har (Jørgensen & Phillips, 1999). Overført til barneverntjenesten og slektsfosterhjem kan det tenkes at forståelsen av hvordan oppdraget oppleves er preget av ulik kultur og historie. Ut fra en diskursanalytisk tilnærming kan man anta at både barneverntjenesten og slektsfosterforeldrenes forståelse og måten å snakke om et fenomen er forankret i en diskurs. Man kan for eksempel ta for seg omsorg som begrep og fenomen. Hva er riktig og god

omsorg? Begrepets innhold og betydning kan tenkes er forskjellig på tvers av land og kulturer, innenfor forskjellige fagtradisjoner, og innenfor forskjellige nedarvede etablerte praksiser. Forestillingen og tanken om hva god omsorg er, kan tenkes å være skapt av den kultur den enkelte saksbehandler er en del av. Man kan stille spørsmål om barneverntjenesten og saksbehandlerens forståelse av god omsorg i et slektsfosterhjem samsvarer med slektsfosterhjemmets forståelse av god omsorg? I denne oppgaven skal jeg ikke undersøke akkurat dette spørsmålet. Men eksemplet illustrerer at når jeg som forsker på et barnevernfaglig felt anvender en diskursanalytisk tilnærming i mine analyser, vil det kunne identifisere viktige variasjoner og mønstre i måten slektsfosterforeldrene snakker om praksis på. Dette kan gi verdifull kunnskap til, i denne sammenheng, barnevernfeltet.

Språket kan sees på som et sosialt system som følger en egen logikk, som er virkelighetskonstituerende for mennesker (Neumann, 2001, s. 18). I mitt empiriske materiale forteller slektsfosterforeldre om sine opplevelser og betraktninger om sitt oppdrag ut fra deres verden, og den kontekst de er i. Ved å ha en diskursiv tilnærming til disse fenomenene, ønsker jeg å få frem hvilke diskurser som synes å være sentrale for deres syn, forståelse og opplevelse av å være slektsfosterhjem. Fenomenene kan studeres og man kan dra konklusjoner som holder vitenskapelig validitet, selv om de ikke er matematisk målbare slik et positivistisk vitenskapssyn krever (Hitching & Veum, 2001, s. 20). Det kan tenkes at ved å kartlegge variasjoner og mønstre i språket, og identifisere diskurser kan jeg synliggjøre hva slektsfosterforeldre er opptatt av i sitt oppdrag.

Barneverntjenesten er slektsfosterhjemmenes oppdragsgiver, og definerer innholdet i oppdraget. Dette formes av retningsgivende lovverk, forskrifter og etablerte rutiner, sosialfaglige erfaringer og forskning, samt nedarvet praksis. For saksbehandlere som jobber i barneverntjenesten kan det virke selvforklarende hvordan oppdraget fungerer og hvordan det skal se ut. Berit Hognestad Haaland (2014) mener at barneverntjenestens ansatte preges av å ha normative forståelser av hva en familie er, noe som er sterkt fremtredende i arbeidet med blant annet kvalitetssikringen av plasseringen i slekt. Hun problematiserer også barneverntjenestens angivelige overfokus på tilknytning og tilknytningsteorier, fremfor å se på hva som faktisk foregår i en slektsplassering, og hva slags forståelse de har for sine handlingsvalg (Haaland, 2014). Det kan tenkes at saksbehandlere ut fra lovverk, retningslinjer og opplæring, og ikke minst egne verdier og nedarvet praksis, har en formening om hvordan man forstår det å være slektsfosterhjem. Man lærer opp og veileder slektsfosterhjemmet ved bruk av ord og begreper fra offentlige dokumenter, og ut fra egne holdninger og verdier knyttet til synet på betydningen av slekt og nettverk. Haaland skriver at slektsfosterforeldre

opplever stor forskjell i møte med forskjellige saksbehandlere fra barneverntjenesten. De personlige variablene i saksbehandlernes holdninger og verdier tillegges vekt rundt spørsmålet om hvordan slektsfosterforeldrene blir møtt av barneverntjenesten. Opplever og forstår slektsfosterhjemmene oppdraget på samme måte som barneverntjenesten? Samsvarer fosterhjemmets opplevelser med barneverntjenestens antagelser? Dette er spørsmål det synes relevant å stille. Man kan anta at det er både i oppdragsgiver og oppdragstakers interesse at man har mest mulig lik forståelse av oppdraget, for at samarbeidet skal bli best mulig, og for å sikre barnet en best mulig omsorgssituasjon. Det synes åpenbart at barneverntjenesten må imøtekomme fosterhjemmets behov for informasjon, veiledning og opplæring i oppdraget. Men samsvarer barneverntjenestens eget behov for informasjonsdeling, med informasjonsbehovet som slektsfosterhjemmene har? For hvilke behov har egentlig slektsfosterhjemmet? Hvilke temaer er de opptatt av når de beslutter å påta seg oppdraget? Hvordan snakker slektsfosterhjemmet om oppdraget? For å si noe meningsfullt om hva slektsfosterforeldre er opptatt av og hvordan de opplever oppdraget, synes diskursanalyse å være et godt hjelpemiddel.

Mari Dalen Herland (2016) benytter seg av Roger Säljö i sin avhandling, som mener at diskurser kan forstås som tenkemåter og forestillinger som gir innhold til tolkninger av sosiale handlinger. Diskurser utgjør et repertoar for handling som oppleves sant og riktig. Diskurser kan være uttrykt i tekster som har en viss forrang som lover og forskrifter, samtidig som man kan finne diskurser i måten man snakker og formulerer seg på innenfor en gitt kontekst (Herland, 2016). Med dette som bakgrunn synes det sannsynlig at en analyse med fokus på å identifisere mulige diskurser vil være fruktbart for å forstå slektsfosterforeldres behov. Analyser av samtaler, slik diskursanalyse her skal brukes, gir et interessant utgangspunkt for å studere hvordan slektsfosterforeldrene skaper en forståelse gjennom måten de ordlegger seg på. Samtidig gir dette et utgangspunkt for å forstå forholdet mellom dem og den kulturen de befinner seg i. Måter mennesker snakker om bestemte temaer på, og hvordan de presenterer seg selv i forhold til disse temaene, kan ofte knyttes til etablerte mønstre som kulturen representerer. Diskursene jeg søker å identifisere kan sies å være kulturelt etablerte nøkkeldiskurser som slektsfosterforeldrene bruker når de snakker om sitt oppdrag (Thagaard, 2013, s. 127).

Diskursanalyse er ikke den vanligste metodiske tilnærmingen innenfor sosialfaglig forskning. Noen vil kanskje kunne hevde det er kontroversielt å benytte seg av en slik analytisk tilnærming til sosiale fenomener, på bakgrunn av denne tradisjonens epistemologiske bakgrunn. Mange setter spørsmåltegn ved hvilken effekt forskeren har på

datainnsamlingen. Hvis all kunnskap om samfunnet er diskursive konstruksjoner, hvordan kan da forskningen gi gyldige resultater? (Jørgensen & Phillips 1999). Disse spørsmålene vil bli forsøkt redegjort for i kapittel 4.4. Jeg har valgt denne tilnærmingen og mener den er relevant fordi den søker å få frem menneskers forståelse av mening i sin verden. Jeg ønsker å se på hvordan informantene bruker sitt språk og snakker om sin hverdag. Jeg søker å avdekke deres forståelser av ulike fenomener som for eksempel kjærlighet og forpliktelse, som kan vises gjennom hvordan de snakker om deres opplevelser av sin hverdag.

Haavind (2000) argumenterer for at valg av analytisk tilnærming skal gjenspeile hvilken relevans det har for området man ønsker å undersøke:

Selv om man følger rigorøse krav om at metoden skal kunne beskrives systematisk og resultatene skal kunne dokumenteres, borger ikke det for at metoden er relevant. Nøyaktighet kan nok bidra til at resultatene ikke avvises, men det er relevans som bidrar til at de blir utsagnskraftig (Haavind, 2000, s. 10).

Haavind argumenterer her for at det er forskningens relevans man må etterstrebe. Det grunnleggende målet med å gjennomføre en diskursanalyse er å finne ut hvordan slektsfosterforeldrene snakker om og fremstiller sin verden, og hvilke sosiale konsekvenser det kan få. Utgangspunktet er at diskursene fremstiller verden på en måte fremfor andre, som igjen konstituerer objekter på bestemte måter, og skaper grenser mellom sant og usant, og dermed gjør noen handlinger relevante og andre utenkelige (Jørgensen & Phillips, 1999). Jeg er opptatt av å få frem mønstre og variasjoner i måten fosterforeldrene snakker om oppdraget sitt på, for å belyse deres opplevelse og forståelse av oppdraget. En diskursanalytisk tilnærming til empirien i denne oppgaven vil kunne gi relevante funn for å besvare problemstillingen.

3.6 Forpliktelse

Forpliktelse er et begrep som kan sees i sammenheng med ”å ta ansvar for noe” (Caprona, 2013). Denne oppgavens fokus er fosterhjem i slekt, så når jeg i det følgende redegjør for forpliktelse som teoretisk perspektiv, er dette i sammenheng med familieband og slektskap. Haaland bruker Bourdieu i sin artikkel om rekrutering i slekt og nettverk. Hun trekker frem at Bourdieu er opptatt av at familien er en gruppe som er bundet av hverandre gjennom sterke emosjonelle bånd. Innenfor familien er det en forventning om bestemte handlingsmåter som forutsetter inkludering, medansvar og sjenerøsitet fra slekten, som sikter mot å produsere forpliktende følelser og følelsesmessige forpliktelser. Det er særlig kvinnene i familien som

utfører forpliktelsesarbeidet, sikrer at det etableres bestemte følelser og pleier familierelasjonene (Haaland, 2014).

Slektsrelasjoner beskrives som noe kvalitativt annerledes enn andre sosiale relasjoner. Det er noen individuelle egenskaper med å være i slekt med den andre, som gjør at en føler seg spesielt nær ved at man ”deler felles blod” og knytter emosjonelle bånd til hverandre. Sosiale aspekter ved slektsrelasjoner viser til det moralske innholdet. Det oppstår en følelse av forpliktelse over for den andre, om å yte hjelp eller en tjeneste, uten egentlig å få noe tilbake. Kjennetegn i slekt og familie er at det er selve relasjonen som er fokus og målet. Relasjonen er preget av solidaritet og høy grad av tillit, og gjenkjennes ved diffuse forpliktelser som er strukturerte på grunnlag av tidligere forhold. Det betyr at et yttelse overfor den andre trenger ikke umiddelbar virkning hvis ikke det er behov for det, men fordi enn har en grunnleggende tillit til den andre, vet man at noen står parat dersom man trenger det. Jo nærmere familierelasjonen er, jo større forpliktelse, vanskeligere å komme seg unna, mindre mulighet for forhandling, og ”straffen” blir større dersom man ikke står til og innfrir forventingene (Holtan, 2002, s. 50).

Haaland (2014) viser til Janet Finch (1989) som uttaler seg om hva som skjer innad i en familie. Finch hevder at de sosiale sidene ved slektsrelasjoner kan sees i sammenheng med moral. Man føler en forpliktelse til å hjelpe og yte hjelp, uten å forvente noe tilbake (Haaland, 2014, s. 3). Generelt er det slik at vi føler oss mest forpliktet til å yte når relasjonene er sterke. Innenfor familien kan viljen til å stille opp for hverandre være nærmest ubegrenset (Schiefløe, 2011, s. 377). Følelsen av forpliktelse kan synes å være noe det nesten ikke er mulig å unngå når vi snakker om slektskap og familie. Haaland (2014) problematiserte at barnevernsarbeiderne fortsatt så ut til å være styrt av en normativ forståelse av familier, som blant annet inneholdt en forventning om at man som slekt skal ta ansvar for barn i familien, uten spesiell oppfølging fra barneverntjenesten. Barneverntjenestens familieforståelse kompliserer slektsplasseringene, da familiene ofte er styrt av følelsen av en moralsk forpliktelse om å yte hjelp til slektninger (Haaland, 2014, s. 5).

3.7 Kjærlighet og morskjærlighet

Jeg vil i følgende sitat redegjøre for teorier om kjærlighet. Jeg tar for meg fenomenet kjærlighet, og kobler dette sammen med morskjærlighet. I analysen vil begge begrepene anvendes dersom det synes å være hensiktsmessig. Jeg tar utgangspunkt i Hennums (2002) måte å se kjærlighet på. Kjærlighet er et relasjonelt begrep, og en følelse. Kjærlighet er noe som er mellom mennesker, ikke inni mennesker.

I vår kultur anses kjærlighet som en vesentlig forutsetning for å forme et menneske. Fenomenet kjærlighet fremstilles som de følelsene som nære og personlige relasjoner er bygget på. Man kan si at den fremstår som en livsnerve i dagens moderne relasjoner. Kjærlighet kan også sees i historisk sammenheng, men da hadde den annen plass og en annen mening. Kjærlighet mellom mann og kvinne var annerledes da, og mellom foreldre og barn. Forholdet mellom foreldre og barn, særlig kvinner og barn var preget av være noe instinktivt, overnaturlig og evig. Det naturlige ved morskjærligheten ble fremhevet, mens det kulturelle ble nedtonet. Slik det er nå sees kjærlighet på som noe mer pliktfyllt og rettighetsfylt, dette kan sees som et tegn på at kjærlighet tydeligere enn før nå sees som en kulturell kategori (Hennum, 2002, s. 112).

Den amerikanske antropologen David M. Schneider forsket i sin tid på kjennetegn og elementer innenfor blodsband og slektskap. Han hevder at for amerikanere består slektskap av to domener: Natur og regelverk. Med regelverk mener han jus, skikker og sedvane, mens den naturlige siden omhandlet hendelser som skaper blodsband som samleie, befruktning og fødsel. Schneider skriver at slektninger oppfører seg overfor hverandre på kodifiserte måter, som bunner i kjærlighet. Han omtaler to former for kjærlighet: Den ekteskapelige kjærlighet som innebefatter den seksuelle relasjonen som skaper blodsband, og den kognatiske kjærlighet som er uavhengig av alder eller kjønn, typisk relasjonen mellom foreldre og barn, eller mellom søsken. Begge typer kjærlighet kan sees i relasjoner preget av det Schneider benevner som *varig, diffus solidaritet* (Smedal, 2001, s. 13). Relasjonene sees som solidariske fordi de er basert på gjensidig tillit. De er varige fordi de anses ikke som mulig å si opp. Man kan ikke slutte å være mor eller far. Diffus blir brukt fordi relasjonene er ikke målrettede. Kjærlighet fremstilles som noe som er nå, ikke i fremtiden. Morskjærlighet, eller kjærlighet til barnet er noe som må utføres nå, det kan ikke utsettes. Og det skal vare til evig tid. Morskjærlighet kan sees på som noe som er kontinuerlig, og en kjærlighet som er betingelsesløs (Hennum, 2002, s. 116).

3.8 Kjernefamilie

Ordet familie kommer av det latinske ordet "*familia*" som betyr husstand, og familie. Dette er opprinnelig avledet av ordet "*famulus*" som betyr tjener, husslave – en som har forpliktelser overfor en annen i samme hus. Ordets betydning har da gått fra "tjener, husslave" til "alle som deltar i en husstand" og så til slutt "husstand" (Caprona, 2013, s. 34). Tilhørighet til familie og slekt sies å være sentrale verdier i Norge, at barn og reproduksjon bidrar til å danne kvinner og menns identiteter. Å få barn i et parforhold, omdanner forholdet til å bli det

samfunnet anser som en familie, i sin mest konsentrerte form: Kjernefamilien med mor, far og barn. Et familieliv basert på et ideal om en kjernefamilie kan sees som en enhet som bor i eget hus og som er engasjert i familiefokuserte aktiviteter.

Kjernefamilien anses som kulturelt forankret, høyt profilert og prioritert i samtiden, ikke bare på et generelt nivå, men stadig innenfor politiske tiltak (Howell, 2001). Det vi dag kjenner som Barne- og likestillingsdepartementet het i mange år Barne- og familiedepartementet, fram til 2006. At familieverdier preger aktuelle diskusjoner innenfor norsk politikk ser vi stadig, også i 2018 hvor Stortinget skal ta stilling til hvorvidt man skal tillate sæddonasjon til enslige kvinner. Argumentasjonen dreier rundt spørsmål om alle barn har rett på både en mor og en far, og om slike problemstillinger i det hele tatt hører inn under partienes familiepolitikk eller ei (Ruud, 2017; Ruud, Gjerde & Ask, 2018).

Familiære relasjoner kan forstås på forskjellige måter, i forskjellige kontekster. Man kan snakke om familiære relasjoner når det er slektninger som er perifere, og man snakker om familiære relasjoner når vi snakker om nærere relasjoner og det å være ”i familie med”. I denne oppgaven støtter jeg meg til Amy Holtans avhandling hvor hun skriver at forskjellene ligger i at noen familiære relasjoner kan sees som relasjoner hvor den sosiale interaksjonen er basert på en noe mer diffus solidaritet, altså perifere relasjoner som ikke forventer noe av hverandre. Motsetningen er familiære relasjoner hvor det snakkes om det å være ”i familie med” som knyttes til reproduksjon og oppfostring, det å bo sammen over tid, og som gir en emosjonell relasjonell betydning (Holtan, 2002).

I det moderne samfunn sees ofte familie i tilknytning til begrepet kjernefamilie. I denne oppgaven vil fokuset være på de næreste familiære relasjonene, og begrepet kjernefamilie blir da sentralt. Hva som regnes som familie har forskjellige former i forskjellige samfunn. I noen samfunn er den grunnleggende formen til familien en utvidet familie, som er en større slektskapsgruppe bestående av flere generasjoner som bor og lever sammen. Kjernefamilien som vi oftest ser i vårt samfunn, representerer noe mindre og tettere, og består av mor, far og deres barn (Schiefløe, 2011, s. 456) Som familiemodell har kjernefamilien en spesielt sterk posisjon i den vestlige delen av verden (Herland, 2016, s. 30).

Nicole Hennem (2002) skriver i sin avhandling om kjernefamilien som kulturell kode. Familiebegrepet er et begrep som har og gir mening i vår vestlige kultur, til tross en utvikling og endring med tanke på skilsmisser og nye samlivsformer. Hennem henviser til Lidèn som skriver at ”på tross av variasjoner i familieformer fremstår kjernefamilien i den vestlige verden som den ideologiske koden for hva en familie er og bør være” (Hennem, 2002, s. 58). Kjernefamilien sies å være den vanligste boformen i Norge, og den står sterkt som verdi i

vårt samfunn og fremstilles ofte som modell for et godt foreldreskap. Kjernefamiliens ramme inneholder to voksne mennesker som representerer to sterke verdier, autoritet og kjærlichkeit (Hennum, 2002).

4 Metode

4.1 Introduksjon til kapitlet

Jeg vil i det følgende kapittel redegjøre for den metodiske tilnærmingen i min oppgave. Jeg vil belyse og begrunne valg av metode og forskningsdesign, for deretter å redegjøre for egen forforståelse og posisjon på feltet. Videre redegjør jeg for egen forskerrolle og forskerrefleksivitet, innsamling av empiri, oppgavens reliabilitet og validitet og etiske utfordringer knyttet til temaet.

4.2 Methodos

Metode kan sees både som en fremoverrettet forskningsplan som skal følges, og som en tilbakeskuende forskerbiografi som skal fortelles (Haavind, 2000, s. 23). Begrepet metode kommer fra det greske substantivet *methodos*, som er oversatt til ”veien man går”. En forskningsoppgave må ha et kapittel som beskriver hva som har blitt gjort for å besvare den aktuelle problemstillingen. Det må finnes et logisk forhold mellom problemstilling og metoden man anvender i et helhetlig forskningsdesign (Everett & Furseth, 2012).

Sosiologiske metoder er ulike veier eller fremgangsmåter man bruker for datainnsamling, når man forsker på områder innenfor samfunnet. Kvantitative og kvalitative metoder har i etterkrigstiden hatt en dominerende uenighet rundt seg. Tilhengere av kvantitative metoder, ofte inspirert av et positivistisk vitenskapssyn, har hatt som mål å avdekke regelmessigheter i samfunnet og skape ny kunnskap, ved bruk av datasett og tallbaserte statistikker. Motsatt har tilhengere av kvalitative metoder kjempet for måter å gripe meningen samfunnsdeltakere legger til grunn for sine handlinger, som samtalebaserte intervjuer og deltakende observasjon (Aakvaag, 2008). Det er viktig at man som forsker presenterer bakgrunn for valg av metode, og styrker og svakheter ved den (Thagaard, 2013).

4.3 Kvalitativ metode

I arbeidet med å forske på hvordan slektsfosterforeldre opplever sitt oppdrag som fosterhjem, har det vært viktig å velge en metodisk tilnærming som er godt egnet. Valg av metode avhenger av prosjektets formål og problemstilling. Jeg har som beskrevet i kapittel 3.2 tatt et metodologisk valg i min oppgave ved at jeg har et sosialkonstruktivistisk perspektiv. Jeg vil derfor i det følgende redegjøre for valg av kvalitativ metode. Kvalitativ metode er et begrep med stor variasjon og bredde, og som har sin bakgrunn i ”Chicago-skolen” helt tilbake til

1960-tallet. Deltakende observasjoner ble da brukt til å studere hvordan befolkningsgrupper i Chicago ble preget av bydelen de bodde i (Thagaard, 2013). Kvalitative metoder er mer og mer brukt innenfor samfunnsvitenskapen. Den gir muligheter til å studere sosiale handlinger og sosial organisasjon innenfor forskjellige sosiale felt, og bidrar til at man kan utforske kompleksiteten i sosialt liv (Thagaard, 2013, s. 20).

En kvalitativ tilnærming har mange forskjellige typer av data og analytiske fremgangsmåter. Metoden egner seg godt til studier innenfor felt hvor det er lite forskning fra før, og hvor det stilles særlig krav til fleksibilitet og åpenhet. En annen styrke ved kvalitativ metode er at man kan studere fenomener som det er vanskelig å få tilgang til ved andre metoder, for eksempel nye kulturelle fenomener. Kvalitative metoder søker å gå i dybden på materialet, og vektlegger betydning. Altså søker man å forstå sosiale fenomener, enten ved intervju eller observasjon, eller ved analyser av tekster eller visuelle uttrykksformer (Thagaard, 2013).

I kvalitativ metode gjennomfører man fortolkningsprosesser. Å velge denne metoden kan begrunnes med at man har interesse for opplevelsesfenomenenes meningsinnhold, motsatt kvantitative metoder som viser utbredelse og styrke. Kvalitative fortolkende metoder er mer fenomenære og kontekstsensitive. Haavind skriver i sin bok at en viktig forskjell mellom kvantitative og kvalitative metoder er at kvantitative metoder frembringer utvendige sammenhenger i et materiale, mens kvalitative metoder frembringer det innvendige. Og de innvendige sammenhengene i et materiale representerer de opplevelsesmessige sammenhenger mennesker selv etablerer og bruker når de deltar i sin sosiale verden (Haavind 2000, s. 17). Dette er i tråd med hva jeg søker å få frem i min oppgave, opplevelsene og sammenhengene slektsfosterforeldrene er opptatt av når de snakker om sitt oppdrag.

4.4 Induktiv og deduktiv tilnærming

Et godt begrunnet design er viktig for kvalitativ metode, da metoden kan gjennomføres på mange forskjellige måter. At forskningen er gjennomsigtig, altså godt beskrevet og belyst, er et viktig krav ved rapportering av forskningsresultater (Johannessen, Tuft & Christoffersen 2010). Kvalitativ metode preges ofte av induktive og deduktive tilnærminger. Det går et klart skille mellom de to begrepene, men et kvalitativt studie kombinerer ofte begge. Dette vil da kalles abduksjon, som fremhever det dialektiske forholdet som er mellom teori og data (Thagaard, 2013). Den deduktive tilnærmingen, fra teori til empiri, går ut på at det er skapt noen forventninger om hvordan virkeligheten ser ut, og går i neste steg ut på å teste det mot

empirien. Det kan sies som å være en utledning fra det generelle til det konkrete. Påstander eller hypoteser testes ved hjelp av empiriske data (Jacobsen, 2005).

I oppstarten av min forskningsprosess hadde jeg antagelser om hvordan slektsfosterforeldre hadde det, og hva de var opptatt av. Jeg hadde lest meg opp på forskning og teori som omhandlet slektsfosterhjem. Jeg hadde en hypotese om at slektsfosterhjem er gode løsninger for barna, men fosterforeldrene trenger mer informasjon, tettere og bedre oppfølging. Jeg ble da interessert i å undersøke hvor mye informasjon slektsfosterhjemmene fikk av barneverntjenesten i forbindelse med en plassering. Denne hypotesen og den deduktive tilnærmingen hjalp meg til å finne fokus og utforme spørsmål til intervjuguiden, som jeg redegjør nærmere for i kapittel 4.6.2 Intervjuguide.

Selv om jeg i begynnelsen av forskningsprosessen benyttet meg av en deduktiv metode, kan man også si at deler av den har vært induktiv. I begynnelsen så jeg for meg at jeg ville finne temaer og kategorier i teorien, som ville bekreftes eller avkreftes av mine informanter. Når jeg så gikk i gang med å analysere min empiri, ble jeg opptatt av helt andre ting enn først antatt. Allerede under intervjuene, og deretter i analyseprosessen ble jeg opptatt av hvordan informantene mine formulerte seg og snakket. Jeg ble opptatt av hvordan språket deres ble brukt når de fortalte om hverdagen sin, og hvilke begreper de brukte. Jeg ble også i analyseprosessen bevisst på at det var mønstre og variasjoner i måten de forskjellige slektsfosterforeldrene fremstilte seg selv og sin virkelighet på. Jeg ble deretter oppmerksom på teorier som jeg anså som relevante.

Ved bruk av en induktiv tilnærming, fra empiri til teori, undersøker man materialet før man finner egnede teorier. Idealet sies å være at man som forsker går ut med et helt åpent sinn, samler inn relevante data, systematiserer disse og til slutt danner teori (Jacobsen, 2005). Haavind fremsnakker det kvalitative induktive ved å skrive at den kvalitative metoden og fortolkningens egenart og styrke, er det induktive og genererende (Haavind, 2000, s. 18). For min oppgave betyr dette at jeg gjennom en induktiv tilnærming og fortolkning av materialet vil jeg finne nyanser og variasjoner som er fruktbare for min analyse.

4.5 Forforståelsen

Min oppgave tar utgangspunkt i å forske på slektsfosterhjem. Dette er et felt jeg arbeider med som yrke, og som engasjerer meg. Dette bidrar til at jeg som forsker tar med meg et sett verdier, fortolkningsrammer og holdninger inn i prosessen. Som forsker bør man derfor alltid være eksplisitt, bevisst og tydelig på hvilken bakgrunnskunnskap, verdisyn og holdninger man har til fenomenet man skal studere (Hitching & Veum, 2011). Dette kan sees i

sammenheng med forskerens forforståelse. Man bør alltid reflektere over egen forforståelse på feltet man velger å studere. Nilssen hevder at man som forsker risikerer å havne på villspor på grunn av sin forforståelse (Nilssen, 2012). I følge Haavind (2000) kan man koble forforståelsen opp mot analytiske retningslinjer, da man i en fortolkende analyse av et empirisk materiale skal reflektere forforståelsen ut, utfordre den og endre den (Haavind, 2000, s. 155). Jeg vil i det følgende redegjøre for forforståelsens rolle med utgangspunkt i et hermeneutisk perspektiv.

Hermeneutikk sies å ha tre ulike betydninger: uttrykk, tolkning og oversettelse. Disse tre kan sies å reflektere det man kaller den hermeneutiske operasjon, beskrevet som arbeid eller studier som har forståelse som mål (Nilssen, 2012). I følge hermeneutikken har man som forsker alltid en historisk og sosialt betinget forforståelse av fenomenet man skal undersøke. Man har som forsker en forståelseshorisont innenfor den tradisjon man står i (Thomassen, 2006). All forståelse er betinget av den kontekst eller situasjon noe forstås innenfor. Konteksten eller horisonten er ikke en objektiv og kontrollerbar størrelse som eksisterer uavhengig av forskeren som fortolker. Jeg som forsker bringer med meg mine egne erfaringer og disposisjoner inn i forståelsen. Her vil forkunnskaper, holdninger og eventuelle forventninger og fordommer kunne spille inn (Krogh, 2014).

Min jobb i barneverntjenesten er å følge opp barn og ungdom i fosterhjem, samt deres fosterforeldre. Jeg arbeider både med eksterne fosterhjem og slektsfosterhjem. Man kan si at jeg utfører min praksis på bakgrunn av min barnevernfaglige utdanning, lover og retningslinjer, nedarvet praksis og rutiner i tjenesten. Min forståelse for feltet kan sies å være forankret i en sosialfaglig tradisjon og etablerte rutiner og vaner på min arbeidsplass. Jeg skal derfor være bevisst at min praksis fører til at jeg har en forståelse og en forforståelse for feltet jeg har valgt å studere. Det vil være viktig i alle ledd av forskningsprosessen at jeg med min barnevernfaglige bakgrunn forholder meg kritisk til egne fortolkninger og forståelser underveis. Slik jeg ser det er det vesentlig at man har et reflektert og kritisk blikk gjennom alle prosesser i prosjektet. Likevel vil jeg i en redegjørelse for egen forforståelse på feltet aldri fullt ut ha oversikt over alle elementer som spiller inn, bevisste eller ubevisste (Krogh, 2014). Det viktigste synes å være at man aktivt søker kunnskap om alle elementer som spiller inn, samtidig som man forsøker å utarbeide en så transparent forskningsprosess som mulig.

Innenfor den hermeneutiske tradisjon er menneskets måte å tillegge egne handlinger og andre fenomener mening sentralt. Når man går inn i et forskningsprosjekt, tar hermeneutikken utgangspunkt i at man kommuniserer med mennesker som allerede har en fortolkning av seg selv, og den verden det lever i (Gilje & Grimen, 1993). Ut fra et

hermeneutisk kunnskapssyn vil man søke å forstå hvilke grunner mennesker har for å handle slik virkningen viser. Man vil forstå hvordan mennesker snakker, tillegger sin verden mening, og handler. Dermed kan man sette seg inn i menneskets ønsker, behov og vurderinger som ligger til grunn for den handlingen man utfører. Jeg fortolker handlingens meningsinnhold ut fra den kontekst slektsfosterforeldrene står i. Kontekstuell kunnskap sees på som et sentralt trekk i humanvitenskapen og hermeneutikken. Kunnskap om hvordan mennesker føler, tenker og handler i konkrete situasjoner, innfor gitte arenaer, i en gitt tid (Thomassen, 2006).

Gadamer er en sentral teoretiker innenfor den hermeneutiske kunnskapstradisjonen. Han fremhever at hermeneutikk ikke kan sees på som en metode i humanvitenskapen. Han mener at metoder er en rekke tankesett og regler, med oppskrifter på hvordan man går frem for å forstå et fenomen. Gadamer sier ikke at det ikke er metoder innenfor humanvitenskapen, men han mener at hermeneutikken ikke er metoden. I følge Krogh (2014) ligger hermeneutikken og forståelsen mye dypere og kommer før metodene. Som forsker skal jeg ikke bruke hermeneutikken som en metodisk tilnærming i denne oppgaven, men jeg har den med meg som et overordnet perspektiv i hele forskningsprosessen.

Jeg har gjennom transkriberte intervjuer innsamlet empiri. Empiri inneholder ofte erfaringsdata fra ikke observerbare fenomener, det vil da være meningen med det som formidles som er fokus. Et hermeneutisk kunnskapssyn vil se på denne type data som allerede fortolket data, et allerede fortolket meningsinnhold. Et hermeneutisk kunnskapssyn vil heller ha interesse av å finne hva dette betyr, altså meningsfortolkning av kvalitativ data. Innenfor hermeneutikken opererer man altså med forforståelse og fortolkninger av menneskelige fenomener, som gir en forståelseshorisont (Thomassen, 2006). En forståelseshorisont representerer det settet briller jeg som forsker har på når jeg ser ut i verden. Man må være klar over at det vil kunne endre seg fra menneske til menneske, og også over tid for den enkelte (Gilje & Grimen, 1993). Vår forståelseshorisont er det som legger grunnlag for at vi kan forstå fenomener, som gir spørsmål, og som inspirerer til videre forskning. Videre vil man innenfor et hermeneutisk kunnskapssyn si at man alltid i en vitenskapelig undersøkelse møter på noe nytt og fremmed, som igjen gir ny forforståelse og ny viten innenfor det feltet man undersøker. Prosessen sees som en toveisprosess med svar og fortolkninger, ny viten og nye spørsmål (Thomassen, 2006). Den hermeneutiske sirkel illustrerer denne prosessen: Man går inn i et fenomen med en eller annen forforståelse. Man møter noe nytt og fremmed, som igjen skaper en ny forståelse, som bidrar til nye spørsmål, forståelser og forforståelser. For å forstå noe som har mening, må vi alltid fortolke delene ut fra en forforståelse av helheten som delene hører hjemme i. Vår fortolkning av delene vil igjen virke tilbake på vår fortolkning av

helheten. Delene forstås ut fra helheten, og helheten ut fra delene i en stadig vekselvirkning. Vår forståelse av både helheten og delene utvides og forandres gjennom denne sirkulære prosessen. Nilssen (2012) refererer til Gadamer som sier at mangel på forståelseshorisont fører til at vi ikke ser langt nok, og det kan føre til at vi legger for stor vekt på det som er nærmest (Nilssen, 2012, s. 74). Min forforståelse, forståelseshorisont og fortolkning av empirien kan tenkes å være en stor del av det som former det endelige resultatet. Jeg har valgt å vie disse faktorene god plass i metodekapitlet, da jeg anser de som sentrale og viktige for hele forskningsprosessen.

4.6 Datainnsamling

4.6.1 Utvalg og rekruttering

Før jeg startet datainnsamlingen ble mitt prosjekt meldt og vurdert av personvernombudet for forskning, Norsk Senter for forskningsdata AS (NSD). Når man skal rekruttere et utvalg i kvalitative studier, baserer man seg ofte på strategisk utvalg, som jeg har benyttet meg av i dette studie. Det betyr at man velger deltagere som har kvalifikasjoner eller egenskaper som er strategiske i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2013, s. 60). Videre skal man som forsker ta stilling hvor mange informanter man trenger, før man når det om kalles for metningspunkt. Metningspunktet gir en indikasjon på at utvalget er passe stort til å belyse problemstillingen (Malterud, 2017, s. 65). Det kan forklares som et punkt i analysen hvor empirien ikke synes å gi noen ytterligere forståelse for fenomenet man undersøker. Som også betyr at man kan ta vurderinger underveis i analysen om utvalget er stort nok (Thagaard, 2013).

Jeg startet med 5 informanter, men vurderte behovet for en til etter jeg hadde startet med analysen. Jeg endte opp med å intervju seks fosterforeldre som er engasjert som slektsfosterhjem for et barn i nær slekt. Når jeg i denne oppgaven skriver nær slektning menes det som en person som er i familie med barnet i første ledd, tante eller onkel, det kan være biologisk eller inngiftet. At informantene som meldte seg var i nær slekt til barnet var tilfeldig. Jeg valgte i informasjonsskrivet å ikke begrense hvilken relasjon man skulle være for å delta, da jeg var usikker på om det ville begrense mulighetene for å komme i kontakt med aktuelle kandidater. Informantene består kun av kvinner, dette er også tilfeldig med tanke på rekrutteringsprosessen og informasjonsskrivet. Man kan sette spørsmålstegn ved om kjønnskjevheten i rekrutteringen handler om kvinners omsorgsrolle i samfunnet? Holtan (2002) bruker i sin avhandling en studie av Qureshi og Simons når hun skriver om

omsorgsforpliktelser i slekt i sitt studie. Studien deres konkluderer med blant annet at kvinner har større sannsynlighet for å bli omsorgsgivere enn menn, og at dette kan gjenspeile en normativ forventning om at kvinner passer bedre i omsorgsrollen enn menn (Holtan, 2002, s. 50). At kun kvinner ønsket å delta på min undersøkelse er interessante funn, men jeg har valgt å ikke gå nærmere inn på temaet, da det ikke ligger til oppgavens problemstilling.

Informantene har variert erfaring som slektsfosterhjem, fra to år til nesten ti års erfaring. Noen var gift, og noen var enslige. De har ulik yrkesbakgrunn og utdanning, og det varierer om de er i jobb ved siden oppdraget eller ikke. Jeg har valgt å ikke redegjøre for informantenes utdanning og yrke noe nærmere, for å sikre meg deres anonymitet. Informantenes aldersspenn er mellom 40 til 60 år, og barna de har boende hos seg er i alderen mellom 6 til 17 år. Det er informanter fra seks forskjellige kommuner og fem forskjellige barneverntjenester som er representert i oppgaven, kommunene har ulik størrelse og har geografisk spredning på Østlandet. Utvalgets størrelse og spredning når det gjelder bosted og tilknytning til barneverntjeneste gir et rikt og variert materiale til analyse og drøfting.

Rekrutteringen av informantene startet med at jeg hadde tidlig i prosessen knyttet til meg kontakter i tre forskjellige barneverntjenester. Jeg hadde avtale med disse å reise ut til deres barneverntjenester, for å informere saksbehandlere som jobber med oppfølging av fosterhjem om min studie. Dette ble gjennomført i kun to kommuner. I noen av kommunene fikk saksbehandlere med seg informasjonsskrivet (vedlegg nr. 2) som var utarbeidet til rekrutteringen. De ble bedt om å overlevere disse til samtlige slektsfosterhjem de hadde på sin liste. I andre kommuner fikk jeg hjelp av teamledere på teamet som jobbet med fosterhjem, til å maile informasjonsskrivet til aktuelle slektsfosterhjem. For å bevare en størst mulig grad av anonymitet, samt at det var viktig for meg at ikke slektsfosterforeldrene skulle føle seg presset til å delta, ble de anmodet om å kontakte meg på mail eller telefon dersom de ønsket å delta på undersøkelsen. Saksbehandlere eller barneverntjenestene ble ikke brukt noe ytterligere i rekrutteringsprosessen.

Det oppsto utfordringer knyttet til at for få informanter meldte seg, samt at det oppsto situasjoner som gjorde det vanskelig for enkelte å delta. Jeg opplevde underveis i analysen at jeg hadde behov for et bredere materiale for å sikre metning. I den forbindelse kontaktet jeg andre kommuner og bydeler utover de jeg opprinnelig hadde kontaktet, og fikk da rekruttert en siste informant til mitt studie. I prosessen med å ringe rundt til teamledere på forskjellige barneverntjenester ble jeg oppmerksom på store forskjeller mellom kommunene når det gjelder fokus på slekt og nettverksarbeid. Ved et tilfelle ble jeg fortalt i telefon at: ”Nei, slekt og nettverk, det var så masse problemer, at det måtte vi rett og slett kutte ut”. Jeg skal ikke i

denne oppgaven ta for meg denne problemstillingen. Men utsagnet over viser at det oppleves utfordringer og problemer knyttet til slekt og nettverk, i den grad at barneverntjenester tilsynelatende ønsker å unngå slekt og nettverksarbeid, på tross av at det er vedtatt i Forskrift om barnevern § 4 annet ledd at ”Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem” (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004).

4.6.2 Intervjuguide

Jeg har valgt å bruke semistrukturerte intervjuer i innsamlingen av data. Innenfor en diskursteoretisk tilnærming er semistrukturerte eller ustrukturerte intervjuer en dominerende metode for å innhente materialet (Jørgensen & Phillips, 1999). Det utarbeides en intervjuguide som er en liste over valgte temaer og spørsmål som skal gjennomføres i løpet av intervjuet. Temaene springer ut av problemstillingen som undersøkelsen skal belyse (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2010). I semistrukturerte intervjuer kan jeg som forsker i stor grad la informantene styre retningen for intervjuet. De får mulighet til å påvirke intervjuprosessen, og får mulighet til å reflektere og fortelle lengre historier. Dette gir meg som forsker et godt materiale til å undersøke diskursive variasjoner og mønstre i informantenes argumenter og fortellinger (Jørgensen & Phillips, 1999). Det er imidlertid viktig at man som forsker og intervjuer sørger for at alle temaer blir snakket om, men hvilken rekkefølge og med hvilke formuleringer er ikke det viktigste for resultatet. Jørgensen og Phillips refererer til Steinar Kvale som skriver at et godt intervju spørsmål skal bidra tematisk til å gi kunnskap, og dynamisk til å skape en god relasjon. Man skal reflektere over hva er gode åpne spørsmål, sonderende spørsmål, oppfølgende spørsmål og strukturerende spørsmål (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 131). I oppbyggingen av intervjuguiden tok jeg også hensyn til Tove Thagaards (2013) retningslinjer. Hun beskriver at det er viktig at spørsmålene er formulert slik at informanten blir invitert inn til refleksjon og at de oppmuntrer til å gi fylldige svar. Selve grunnlaget i intervjuguiden kalles hovedspørsmål, og de viser temaene man ønsker å få besvart i undersøkelsen. Temaene i min intervjuguide var: plasseringer, fosterbarnet, omsorg og oppdragelse og øvrig familie. Videre bruker man oppfølgingsspørsmål i intervjuet, for å nyansere eller utdype forklaringer eller meninger innenfor de valgte temaene (Thagaard, 2013).

Det ble viktig for meg at intervjuet skulle gi så nyanserte og fylldige svar som mulig, så jeg gjennomførte et prøveintervju med et av slektsfosterhjemmene jeg arbeider med. Prøveintervjuet ble gjennomført i forkant av at prosjektet var vurdert av Norsk Senter for

forskningsdata AS (NSD). Med noen små justeringer etter prøveintervjuet, og forhåndsvurderingen fra NSD (vedlegg 4), ble intervjuguiden ferdigstilt. Intervjuguiden, slik den ble brukt, er vedlagt denne oppgaven (vedlegg 1).

4.6.3 Gjennomføring av intervjuene

Gjennom kvalitative intervjustudier får man som forsker tak i menneskers livsverden og opplevelser, og hvilke tanker og meninger de har om en bestemt sak (Kvale & Brinkmann, 2015). Intervju i kvalitative metoder kan betraktes som en form for sosial interaksjon mellom to mennesker. Det er en samhandling som både forsker og informant er med på å forme. Noen forskere utfordrer kvalitative intervjuer med å problematisere de ledende spørsmålene som kan dukke opp. Jørgensen og Phillips anser disse som uproblematiske, og hevder de er en del av intervjuet og interaksjonen. Det er allikevel viktig å ta stilling til hvordan spørsmålene i materialet ble stilt når man analyserer empirien (Jørgensen & Phillips, 1999).

Selve gjennomføringen av intervjuene ble gjort i perioden november 2017 – januar 2018. Jeg transkriberte alle intervjuene til tekst fortløpende etter hvert intervju. I informasjonsskrivet ble det informert om at det var opp til deltageren å velge sted for intervju. Jeg var opptatt av å være fleksibel på tid og sted, så det skulle være enkelt å delta. Det var også viktig for meg at atmosfæren rundt intervjuet skulle være så avslappet som mulig. At de selv fikk velge sted, kan ha bidratt til at de slappet mer av. Det var forskjellige ønsker og behov for hvor intervjuene skulle holdes. De ble gjennomført på mitt kontor, hjemme hos informanten, på kafé med lite andre mennesker, og på informantens arbeidsplass. Jeg startet alltid intervjuene med å sikre at informanten hadde lest gjennom informasjonsskrivet, samt skrevet under på samtykke (vedlegg 3). Jeg innledet med å fortelle litt om meg selv, at intervjuet ville bli tatt opp, og hvordan materialet ville oppbevares og bli distribuert etter endt prosjekt.

Jeg hadde tidlig i prosjektet en idé om at intervjuene skulle vare 1-1,5 time. Intervjuene varte stort sett 1 time og 40 minutter, det lengste opp mot 2 timer. Jeg var under intervjuet nøye på å spørre informanten om det gikk bra, og om vi skulle ta pauser. De gangene jeg sa til informanten at vi måtte tenke på å avrunde intervjuet, sa flere at de synes det gikk alt for fort. De hadde så mye de gjerne skulle snakket mer om. I denne situasjonen var det viktig at jeg på forhånd hadde reflektert rundt min rolle som forsker, kontra mitt yrke som saksbehandler. Jeg var hele tiden bevisst på at jeg skulle verken veilede, gi råd eller debrife informanten i intervjuet. Dette var utfordrende, da det var fristende til tider å komme

med råd eller forsøke å veilede på det de satt inne med av utfordringer, behov og følelser. Dette fører oss over til neste kapittel som omhandler min rolle som forsker.

4.7 Forskerrollen og refleksivitet

I forskningsarbeid er det viktig å ta høyde for betydningen av forskerens rolle for utfallet av studien (Thagaard, 2013). I forskningen og særlig da i intervjuprosessen er det en relasjon mellom to mennesker. Informasjonen som kommer ut av intervjuet kan avhenge av denne relasjonen. Det er derfor viktig å gjøre seg noen tanker om min rolle som forsker på slektsfosterhjemfeltet. Jeg har i kapittel 4.5 Forforståelsen, redegjort for min forforståelse på feltet. Min forskerrolle forstår jeg som noe annet og presenterer den derfor i dette kapitlet.

Denne oppgaven tar utgangspunkt i et sosialkonstruktivistisk perspektiv, noe som gir føringer for hvordan man ser på kunnskapsproduksjon (Thagaard, 2013). Vitenskapelig kunnskap sees på som produktiv. Som alle andre diskurser, produserer også kunnskapsdiskursen kunnskap, sosiale relasjoner og identiteter. Denne måten å se på kunnskapsproduksjon står i kontrast til et objektivistisk kunnskapssyn som man finner innenfor positivismen, hvor kunnskap sees som en passiv avspeiling av virkeligheten. Innenfor sosialkonstruktivismen vektlegges refleksivitet, altså at man bruker teorien på sin egen forskerpraksis (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 120). Empirien er et resultat av interaksjonen mellom meg og slektsfosterforeldrene. I interaksjonen kan det oppstå et asymmetrisk maktforhold. Det er jeg som forsker som legger føringer for hvilke temaer det snakkes om i intervjuet, ved at jeg definerer i stor grad intervjusituasjonen, og driver intervjuet fremover (Thagaard, 2013). I følge Jørgensen og Phillips (1999) er det i forskerens makt å likestille seg selv og sine redegjørelser med informantenes redegjørelser. Man kan innhente informantenes kommentarer til forskerens måte å bruke deres uttalelser på, og kommentarer til forskerens fortolkninger. Men dette i seg selv utligner ikke en asymmetrisk maktrelasjon, da forskeren fortsatt kan velge å vektlegge egne tolkninger. Imidlertid mener Jørgensen og Phillips at det er riktig at forskeren tillegger sin egen tolkning mer vekt, da denne kunnskapen har kommet frem ved hjelp av bestemte teorier og metoder. Man kan altså vekte sin egen tolkning mer, men mitt empiriske materiale skapes uansett i relasjonen mellom meg og min informant. På denne måten kan det sies at kunnskap er noe som konstrueres i interaksjon mellom fosterermødrene og meg. Jeg som forsker er med på å skape en virkelighet, og denne virkeligheten er en av mange. At jeg som forsker legger vekt på refleksivitet i forskningen innebærer at jeg tar høyde for og har en bevissthet rundt min

egen rolle i arbeidet. Det vil her være viktig å begrunne de forskningsmessige valgene som tas (Jørgensen & Phillips 1999, s. 121).

Min rolle i intervjusituasjonen kan være en viktig gjenstand for overveielse og refleksjon. Jeg jobber til daglig som saksbehandler i en kommunal barneverntjeneste. Informantene fikk informasjon om min bakgrunn og arbeidsplass i informasjonsskrivet på forhånd. Hvordan jeg snakket, stilte spørsmål, kroppsspråk, toneleie, og hvordan de opplevde meg kan tenkes er faktorer som har påvirket relasjonen mellom informantene og meg. Det er grunn til å anta at disse faktorene også har preget hvilke historier som ble fortalt og måten de fortalte dem på. Med min bakgrunn tatt i betraktning kan man stille spørsmålstegn ved i hvor stor grad relasjonen bar preg av informantens forforståelse og forhold til meg. Og hvordan informanten ønsket å fremstå for meg som enten saksbehandler eller forsker. Hva slags forhold har informanten med saksbehandlere i barneverntjenesten fra før? Er det positive erfaringer preget av tillit, eller negative erfaringer preget av mistillit? Det er rimelig å anta at den erfaringen kombinert med kjennskap til min bakgrunn vil påvirke informantenes relasjon til meg som forsker, og hva og hvordan de velger å svare.

Å vektlegge forskerrefleksivitet står i sterk kontrast til positivismen hvor søken etter rene fakta er en vitenskapelig målsetning. Jørgensen og Phillips (1999) skriver at med et sosialkonstruktivistisk perspektiv aksepterer man at virkeligheten er sosialt skapt, at sannheter er diskursive konstruksjoner og at subjekter er desentrerte. Dette vil gi utfordringer i alle tilganger som bygger på sosialkonstruktivismen, som diskursanalysen. Forskeren har alltid en posisjon i feltet som studeres, og den posisjonen vil bestemme hvordan man ser, tolker og fremlegger resultater. På tross av dette hevder Jørgensen og Phillips at det som legitimerer denne formen for vitenskapelig produsert kunnskap er den strenge bruken av teori og metode. Ved at man som forsker ser på verden gjennom en bestemt teori, distanserer man seg fra gitte antattheter og selvfølgeligheter, som igjen gjør at man stiller andre spørsmål enn man ville gjort ut fra et hverdagslig perspektiv (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 33).

4.8 Reliabilitet og validitet

At en forskningsprosess er reliabel og valid bunner i at man som forsker kan redegjøre for valg som er tatt underveis. Dette kan sikres ved at man som forsker presenterer omstendigheter for og gjennomføringen av intervjuene, at man redegjør for transkriberingsprosessen, analyseprosessen og presentasjon av funnene (Herland, 2016, s. 44). Gjennom diskursanalytiske tilganger er det sosialt konstruerte data som skal studeres. Forskeren er en del av forskningen, altså er det ikke mulig å gjøre objektive beskrivelser av

den innsamlede dataen. Forskerens forståelse av mening i menneskeskapt prosesser er det sentrale, og analyseresultatene er et resultat av forskerens fortolkningsprosesser. Det er diskusjoner rundt diskursanalysens validitet. Fordi man som forsker er en del av det man undersøker, og ikke kan oppnå objektivitet i analyse, kan man stille spørsmålet: I hvilken grad er det mulig å gjennomføre nøytrale analyser av kommunikasjon, språk og sosial interaksjon, uten noen som helst påvirkning fra forskerens egen forforståelse, verdier og holdninger? Angående denne problematikken refererer Hitching og Veum (2011) til Ruth Wodak (2006), som er en sentral aktør innen diskursanalysen. Hun hevder det er umulig for forskeren å fristille seg fra sitt materiale, å gjennomføre en nøytral analyse. All analyse tar utgangspunkt i spørsmål som er mer eller mindre påvirket av forskerens interesser og verdier (Hitching & Veum 2011, s. 20).

Jeg som forsker skal allikevel etterstrebe validitet og reliabilitet i oppgaven ved at jeg, som også skrevet innledningsvis i kapitlet, gjør analyseprosessen mest mulig eksplisitt, gjennomiktig og sammenhengende. Når jeg presenterer mine funn bør jeg redegjøre for og forklare hvordan jeg har kommet frem til de fortolkningene jeg presenterer som funn, slik at andre forskere får mulighet til å forstå mine metoder og fortolkninger som ligger til grunn. Haavind (2000) skriver om hvordan man som forsker kan sikre at andre forskere ser det en selv ser. Hun skriver at man bør ha en indre dialog og stille seg selv spørsmålet: Kan jeg få en annen til å se det slik jeg ser det her og nå? Hun beskriver det som en løpende selvrefleksjon mot hva jeg forstår, men også mot hvordan jeg forstår det, og hvorfor jeg forstår det på denne måten (Haavind, 2000, s. 37). Haavinds selvreflekterende og selvkritiske spørsmål er gode retningslinjer jeg har hatt med meg i bakhodet og prøvd å følge i arbeidet med denne oppgaven.

4.9 Etiske overveielser

Det stilles krav til etisk refleksjon i kvalitative studier gjennom De nasjonale forskningsetiske komiteer (NESH). Fra utarbeidelse av spørsmål, til henvendelse til informanter, tolkning og fremstilling av materiale, er etiske retningslinjer relevant og skal følges opp. Forskningsetiske retningslinjer skal løpe gjennom oppgaven som en rød tråd (Widerberg, 2001, s. 21). En kontinuerlig prosess med refleksjon, selvrefleksjon og overveielser over valg man tar.

Forskningsprosjekter som inneholder behandling av personopplysninger, navn, personnummer eller andre personentydige kjennetegn, er meldepliktige til Norsk senter for forskningsdata AS (NSD). Mitt prosjekt ble vurdert til å inneholde slike opplysninger, og ble derfor meldt inn til NSD (vedlegg 4). Et grunnleggende prinsipp innenfor forskning er et

informert og fritt samtykke. Når forskningen inneholder personopplysninger, må man informere og innhente samtykke fra dem som deltar i forskningen. Oppsummert skal samtykke altså være informert, uttrykkelig, frivillig og dokumenterbart (NESH, 2006). Alle informantene ble gjennom informasjonsskrivet informert om at deltakelsen var frivillig, og at man når som helst i undersøkelsen kan trekke sitt samtykke (vedlegg 3). Innsamlet materiale ville da blitt destruert. Samtykkeskjema var vedlagt informasjonsskrivet, slik at man kunne ta det med seg til intervjuet. Informasjon om samtykke og prosjektet ble gitt informantene ved to anledninger, først i informasjonsskrivet, deretter som et innledende tema under intervjuene. Samtlige informanter skrev under på samtykkeerklæringen. Informasjonsskrivet (vedlegg 2) er i tråd med retningslinjer fra NESH: ”Forskeren skal gi forskningsdeltakerne tilstrekkelig informasjon om forskningsfeltet, forskningens formål, hvem som har finansiert prosjektet, hvem som får tilgang til informasjonen, hvordan resultatene er tenkt brukt, og om følgene av å delta i forskningsprosjektet (NESH, 2006, s. 13).

Kvalitative studier inneholder ofte intervjuer eller observasjoner. Dette innebærer nær kontakt mellom forsker og informanter som deltar i prosjektet. De valgene en forsker tar underveis i forskningsprosessen kan ha konsekvenser for informanten, og det er derfor viktig å fremheve etiske aspekter i ulike deler av forskningen. Undersøkelsen jeg har gjennomført i denne studien var ved bruk av intervju. I en slik kvalitativ metode får jeg som forsker data som knyttes til hver enkelt informant. Et grunnprinsipp for et etisk forsvarlig forskningsprosjekt er kravet om konfidensialitet. Det betyr at mine informanter har krav på at all informasjon jeg samler inn som omhandler dem og deres liv skal behandles konfidensielt. Jeg må sikre at bruk og formidling av informasjon ikke kan skade den enkelte informant. For å forsikre meg om at konfidensialiteten og anonymiteten blir ivaretatt har jeg valgt å ikke presentere informantenes eksakte alder eller bosted. Videre har jeg for å ivareta konfidensialiteten overfor mine informanter brukt betegnelsen ”fostermor” i analysen. Alle informantene vil bli omtalt med samme betegnelse for å sikre og ivareta anonymiteten. Mitt utvalg er relativt lite, og relasjonene er såpass spesifikke at jeg ikke ønsker å ta noen sjanser i forhold til en mulig identifisering av fostermødrene.

I tilbakemeldingsskjemaet fra NSD henvises det til telefonsamtale med meg vedrørende diskusjon om taushetsplikt. Det ble da problematisert hvordan og om informantene kunne identifiseres dersom det kom frem hvilke relasjon de hadde til barnet. Dersom det kommer frem en type relasjon i analysen, som tante, onkel, søster eller bror, så vil anonymiteten bli ivaretatt ved at jeg bruker ”fostermor” som betegnelse på alle informantene. Ved å benytte denne betegnelsen i analysen, vil det heller ikke være mulig å følge den enkelte

persons siteringer. Jeg er av den oppfatning at analysens diskursive formål er ikke avhengig av en redegjørelse for hvem som har sagt hva i intervjuene. Jeg er opptatt av hvordan slektsfostermødrene snakker om og forstår oppdraget, det vil derfor ikke være viktig å følge den enkeltes siteringer.

5 Analyse og drøfting

5.1 Introduksjon til kapitlet

I følgende kapittel presenteres tendenser og variasjoner i studiens empiri, med utgangspunkt i tre diskurser jeg har valgt å tolke som: diskurs om forpliktelse, diskurs om morskjærighet og diskurs om kjernefamilie. Diskursene er, som redegjort for i kapittel 4.4 Induktiv og deduktiv tilnærming, fremkommet ved at jeg har hatt en kombinasjon av induktiv og deduktiv tilnærming til funnene. Jeg har gått i dybden i materialet, innhentet detaljer og oppnådd stor grad av nyanser i mine funn.

Gjennom analysekapitlene vil empirien drøftes opp mot tidligere forskning, samt teori som er presentert tidligere i oppgaven. I utdragene fra empirien vil forskerens spørsmål merkes F og informantenes svar I. Diskursteori omhandler språkets betydning for vår virkelighet. I denne oppgavens sammenheng kan dette sees som at språket og måten fostermødrene snakker om sin hverdag som slektsfosterforelder, har en aktiv rolle i både å skape og endre deres virkelighetsbilde. En diskursanalyse søker ikke å komme bak diskursene, å finne ut hva folk egentlig mener, eller hvordan virkeligheten egentlig er. Man kan aldri finne virkeligheten utenfor diskursene, det er derfor diskursen selv utgjør gjenstand for analysen (Jørgensen & Phillips, 2013, s. 31).

Som presentert i kapittel 4.6.1 Utvalg og rekruttering, var det kun kvinner som ønsket å delta i undersøkelsen. Videre i samme kapittel ble det redegjort for ivaretagelsen av informantenes anonymitet. Jeg har derfor valgt å benevne informantene som ”fostermodre” eller ”slektsfostermodre” i de neste kapitlene.

5.2 Diskurs om forpliktelse

Jeg vil som nevnt ovenfor presentere tendenser og variasjoner i min empiri som kan tolkes som en diskurs om forpliktelse som slektsfostermødrene trekker på når de snakker om sin rolle, sitt oppdrag og sine erfaringer. En diskurs er som sagt en bestemt måte å snakke om og forstå verden på. Strukturen i det fostermødrene sier er preget av regler og koder som viser kontinuiteten i diskursen. Jeg søker å forstå strukturene som regulerer diskursen (Aakvaag, 2008). I intervjuet ble det stilt spørsmål om hvordan de opplevde prosessen i forkant av at de besluttet å bli slektsfosterhjem. Prosessen mot en endelig beslutning forløp ulikt for de forskjellige informantene. I følgende utdrag kan man se hvordan en slektsfostermor forteller

om at hun skrev en ”for og imot”-liste i forkant av at hun sa ja til å bli fosterhjem for et barn i hennes familie:

I: Ja, jeg er veldig sånn... hadde en pro/con liste... da kan jeg aldri gå på kino, for jeg var jo alene, og hadde voksne barn som var i utlandet begge to. Og jeg hadde et gammelt hus jeg pusset opp, og jeg kjørte en sånn latterlig kabriolet, og da måtte jeg selge bilen, for man kan ikke ha barn og masse utstyr i den og sånn. Så skikkelig business-dame. Så jeg skulle endelig bare være meg selv... jeg hadde egentlig veldig mye praktiske ting på den imot-listen min da. Og den største var vel at jeg har jo ikke, jeg kan jo ikke noe om dette, det tenkte jeg mye på. På den pluss-listen min, tenkte jeg veldig mye på min far. At jeg skuffet han, han er død da, men at jeg skuffet han ved å være så selvopptatt at jeg ikke kan ta meg av henne. Så tenkte jeg at stakkars, jeg har ikke kontakt med faren hennes, han har rota det til, og har fem barn med fem ulike damer. Og jeg kjenner ingen av dem. Men skal jeg rydde opp etter han, etter hans dumheter... så tenkte jeg at jeg må jo gjøre det for faren min sin del.

En annen slektsfostermor forteller om noe av det samme:

I: Jeg tenkte at, jeg vet egentlig ikke hva det kom av, mer det at ja, det var sånn, hvorfor skal jeg måtte gjøre det? Men det var... også hele tiden, hver eneste dag, nesten 24 timer i døgnet, så gikk den pendelen frem og tilbake, hvis jeg sier nei, hva skjer da? Hvis vi sier ja, hva skjer da? Alle de tingene måtte vi jo da prøve å veie opp mot hverandre (...). Det var det det egentlig bunnet i til slutt, når vi som sagt hadde gått gjennom alle de tingene som, ja, gode følelser, og litt sånn sære følelser, og sånn egoistiske følelser som at nei, det her kan noen andre gjøre. Det er ikke vår jobb, det er ikke vår skyld at det har blitt sånn og sånn. Men så kom jo de derre menneskelige, når vi ser et barn, og lissom vet at, ja som sagt, hvis ikke vi tar henne, så vil ikke mormor og morfar, antageligvis få se henne, kanskje maks... ja, helt avhengig av hvor hun havner, og hvor villig den nye familien er til å samarbeide.

Den første fostermoren forteller her om at det på plusslisten sin handlet om sin avdøde far, og hvordan hun opplever at det er hennes ansvar å ta vare på sin brors barn, altså barnebarnet til deres felles far. For den andre fostermoren kan det synes som at det handler om hvorvidt barnets mormor og morfar får samvær eller ei, dersom hun ikke sier ja. Det kan synes som at måten fostermødrene her snakker om hvordan de kom frem til å skulle si ja til å bli slektsfosterhjem, kommer til uttrykk gjennom det jeg tolker som en diskurs om forpliktelse. I begge sitatene ser vi hvordan fostermødrene snakker om at de veide fordeler og ulemper med det å skulle bli fosterhjem. Den første fostermoren sier at hun på minussiden må selge bilen og kanskje gi opp karrieren. Den andre fostermoren snakker om “egoistiske følelser”, at det

ikke er hennes oppgave å skulle si ja til dette, at det ikke er hennes skyld. Begge informantene forteller om hvordan de ser begrensinger og endringer i livet ved å skulle si ja til å bli slektsfosterhjem. Videre synes jeg å kunne identifisere en tendens i måten begge fostermødrene snakker på, som kan tolkes til å være et avgjørende vendepunkt. Begge informantene skifter over til å snakke om hvordan deres beslutning påvirker noen andre i deres slekt. Begge informantene er opptatt av og snakker om hvilke begrensninger oppdraget vil medføre, og hvordan deres beslutning vil kunne påvirke noen andre. De snakker også om at det oppleves som hennes ansvar dersom barnet forsvinner ut av familien, og havner hos noen ukjente. I følge Holtan (2002) er ofte fosterforeldre i en situasjon der eget ønske om ”å ikke begynne med små unger igjen” settes opp mot ansvaret for et lite barn, og redselen for å miste kontakt med barnet dersom det blir plassert i en annen familie. Det kan synes som at fostermødrenes uttalelse trekker på en diskurs om forpliktelse, og at diskursen er det eneste sanne og riktige for dem, i den situasjonen de befinner seg i. Dette kan sees i lys av Foucaults teori, han var opptatt av hvordan makt kommer til uttrykk gjennom diskurser. Makten bidrar til at noen diskurser blir oppfattet som sanne, mens andre muligheter utelukkes (Jørgensen & Phillips 1999, s. 23). For mange er denne pliktfølelsen eller forpliktelsen det karakteristiske kjennetegnet ved familiebånd. Spesielt mellom nære slektninger fordi man føler seg bundet til å hjelpe. Slektsrelasjoner oppleves som noe annet enn andre sosiale relasjoner. Det er noen individuelle egenskaper ved en slektsbånd, som psykologiske og personlige faktorer, som gjør at man føler seg særlig knyttet og nær en ens egne slektninger. Man føler en forpliktelse om å yte hjelp, uten å forvente noe tilbake (Haaland, 2014, s. 3). Pliktfølelsen som mennesker med slektsbånd opplever, kan også sees i sammenheng med begrepet solidaritet. Beslutningen er et felles anliggende, og man er begge villige til å gi avkall på noe for den andres skyld (Holtan, 2002). I det neste spør jeg en fostermor om hvilke tanker hun gjorde seg når hun ble spurt om å være fosterhjem for sin søsters sønn:

I: Det var ikke noen gode tanker for å si det sånn, for jeg hadde mest lyst til å si nei, og det var rett og slett egoistiske tanker i forhold til at det har jeg ikke lyst til, for det passer ikke, hvorfor skal det alltid være meg (...) Men det lå en forventning der, inni meg, som liksom kom fra et sted... Så til slutt sa jeg til samboeren min at jeg må som biologisk... Med at det er søsteren min og alt liksom, jeg kan ikke si nei. Det går ikke.

Fostermoren snakker om hvordan hun kroppslig merket at det ”lå en forventning der”. Hun opplever det som om forventningen ikke kom utenfra, fra familie eller samfunnet, men innenfra seg selv. Hun fortsetter med å si til sin samboer at hun må si ja til å bli

slektsfosterhjem. Hun anvender ordet biologisk når hun snakker om hvorfor hun opplever at hun må. Videre begrunner hun det med å benevne søsteren sin, og at hun ikke kan si nei. Til sist sier hun at det “ikke går” å si nei. Man kan anta at fostermoren føler at det ikke er rom for eller aksept for, å si nei til et slikt oppdrag. Fosteremor snakker om sin virkelighet ved bruk av ordene “forventning”, “må”, “biologisk”, “søster”, “kan ikke si nei” og “det går ikke” å si nei. Fosteremor bruker varierende ord, men de kan sees som et mønster i måten hun snakker og ordlegger seg på, det kan tolkes som kodifiserte begreper. Måten hun her snakker på konstruerer mening i spørsmålet om hun skal bli slektsfosteremor eller ei. Til en diskurs ligger det et system av regler og koder som regulerer hva som kan sies, hvordan, hvem, i hvilke situasjoner og når (Aakvaag 2008, s. 309). Som sagt synes jeg her å kunne identifisere et mønster i fostermødrenes forståelse av oppdraget som trekker på en diskurs om forpliktelse. Holtan henviser i sin avhandling til Becker (1960) og Finch (1989) når hun beskriver hva som skjer i slektsrelasjoner når det er snakk om det hun kaller forhandlinger, eller i denne sammenheng forpliktelser. Man kan se på forpliktelsen i slekt som et mønster, som en kumulativ prosess, en opphopning av forpliktelser. Holtan belyser Beckers poeng, med å si at en forhandling om forpliktelse i fortiden, vil påvirke og ha betydning for mulige handlingsvalg i fremtiden (Holtan, 2002). I denne sammenheng kan man tenke at fostermødrene har tidligere investert omdømme og identitet, som gjør at de kommer til et punkt der det blir for omkostningsfullt å bryte handlingsmønsteret. Det kan være at fostermødrene har opparbeidet en identitet om å være den i familien som alltid sier ja, eller er den som tar ansvar, og ordner opp når utfordringer oppstår. Å bryte handlingsmønsteret når det kommer til en stor, familierelatert utfordring som denne, vil være å bryte med egen identitet. Man kan anta at fostermoren ovenfor har i tidligere erfaringer opplevd å få støtte og hjelp fra familien, som nå forplikter henne til å si ja til sin søster. Sammenstillingen av ordene “må”, “biologisk”, “søster”, “kan ikke si nei”, kan tolkes som at dette er noen familiære verdier hun har med seg fra oppveksten, som synes å påvirke hennes beslutning. I følge Holtan (2002, s. 50) sies denne prosessen å være verken bevisst eller fri.

Det er karakteristisk ved familieband og slektskap å kjenne på forpliktelse. Man føler seg bundet til å utøve solidaritet og å hjelpe. Solidaritet i relasjonen mellom to mennesker fordrer gjensidighet, og handlingsmønstrene for støtte i slektsrelasjoner bygger på gjensidighet. Når man som søster yter solidaritet i form av å ha omsorg for barnet til en bror, forventes det hjelp tilbake ved en annen anledning. Støtte og hjelp skal ytes i begge retninger, ingen skal ende som bare mottaker eller giver. Solidariteten kan sies å være familiært forankret, noen ganger skal en ”betale” en tjeneste tilbake. For eksempel når en kvinne hjelper

sin bror, handler det i utgangspunktet om solidaritet og gjensidighet. Hun skal hjelpe sin bror, men det er deres felles far hun egentlig hjelper og ”skylder” hjelp (Holtan, 2002).

Fostermoren snakker om dette slik:

I: ...man føler jo det båndet da. Faren min sitter på skyen å følger med på meg. Det er en sånn indre greie at nei, når jeg har forpliktet meg til dette så fullfører jeg. Jeg føler jo sterkt at jeg gjør det for hans sjel. Det blir helt merkelig å si det men... Og jeg gjør det jo ikke for broren min. For han har jo rotet det til og har fire andre barn. Så jeg føler ikke jeg gjør det for han.

Denne fostermoren starter med å snakke om hvordan hun føler et bånd. Dette sier hun i forbindelse med at hun snakker om at hun opplever at sin far alltid følger med på henne, selv om han har gått bort. Fostermor beskriver deretter hvordan hun opplever kroppslig, inni seg, at hun har forpliktet seg til noe, som hun sier at hun må fullføre. Videre snakker fostermor om sjelelige følelser, at hun føler at hun gjør det for sin fars sjel. Hun understreker til sist at hun ikke gjør det for sin brors skyld. Hun sier at hennes bror har rotet det til for seg selv, og har også fire andre barn. Avslutningsvis bruker hun igjen begrepet “føler”, at hun ikke føler at hun gjør det for sin bror. Foucault snakker om makten i språket. Han hevder at makten i språket er det som skaper den sosiale verden, og som gjør at man snakker om den på bestemte måter, samtidig som den begrenser måten vi snakker om den på. Makten i språket etablerer diskurser (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 23). I denne sammenheng omtaler fostermor følelsene sine når hun snakker, og hun bruker språket til å forklare hvordan hun opplever kroppslig at hun føler seg forpliktet til å ta på seg dette oppdraget. Det kan synes som at makten i språket til fostermor skaper en virkelighet og en sannhet som kan identifiseres i en diskurs om forpliktelse.

Diskursen om forpliktelse kan identifiseres også i fostermødrenes fortellinger om deres følelser ovenfor døde familiemedlemmer. Dette viser hvor sterke familiære blodsband og slektskap er. Haaland (2014) refererer Bourdieu i sin artikkel, som hevder at slekt og blodsband i stor grad preges av forpliktende følelser og følelsesmessige forpliktelser. Han betrakter familie som et område i samfunnet som fungerer etter egne lover. Lovene han henviser til gjør familiens interesser gjeldende, og er grunnlaget for deres praksis, hvor det forventes bestemte handlingsmønstre av aktørene. I slekt har man forventninger til hverandre i form av inkludering, medansvar, sjenerøsitet etc. Bourdieu anvender begrepet uegennytte i denne sammenheng, at det forventes at slekten innehar en grunnleggende uegennytte i seg, altså forpliktende følelser og følelsesmessige forpliktelser (Haaland, 2014). Denne

forpliktende uegennyttan kan sees i sammenheng med empirien jeg presenterer. I denne delen av intervjuet forteller fostermødrene om hva som gjør at de holder ut:

I: Jeg er veldig, sånn snill pike person, og hvis jeg hadde sagt nei, så vet jeg hvor mye det hadde gjort med mamma og pappa. Spesielt for de, jeg gjør det jo mye for de.

En annen fostermor snakker om å holde ut på denne måten:

I: Man lærer jo mye om seg selv i prosessen. Jeg tror nok jeg er en, på mange områder en annen person nå, enn jeg var da. Men samtidig er jeg også en som er veldig dårlig på å gi opp. (...) det er jo ikke til å stikke under en stol at vi har diskutert det, i noen omganger. Orker vi å stå i dette? Men da kommer på en måte den stayer'n i meg frem.

Den første fostermoren starter med å si at hun er en "snill pike"-person. Videre sier hun at dersom hun hadde sagt nei, så vet hun at det hadde påvirket hennes mor og far. Når fostermor snakker, kan det synes som at hun knytter det at hun er en snill pike-person sammen med hva det hadde gjort med hennes mor og far. Hvis hun hadde sagt nei, ville det hatt konsekvenser for hennes relasjon til foreldrene. Til sist i utsagnet understreker fostermor at hun gjør dette mye for foreldrene sine. Den andre fostermoren sier at hun har lært mye om seg selv, og betrakter seg selv som en annen nå enn før hun valgte å bli fosterhjem. Videre sier hun at hun anser seg selv som en person som ikke gir opp, og hun betrakter seg selv som en stayer, som kan tolkes som en som ikke gir opp. Hun sier også at det har vært et tema om de skal fortsette oppdraget som fosterhjem. I empirien ser jeg variasjoner i hvordan slektsfostermødrene snakker om seg selv som "flink pike" eller "en stayer". I talen bruker de uttrykk som "veldig dårlig på å gi opp" og "jeg gjennomfører de oppgavene jeg tar". "Snill pike" eller "flink pike" er et kjønnbegrep som blir brukt i dagligtalen. Det anvendes ofte om kvinner som har en overdreven plikttoppfyllende atferd, har store forventninger til seg selv, og som har et stort fokus på å imøtekomme andres behov. Det kan synes som at dette begrepet trekker på en diskurs om forpliktelse. Den "flinke piken" oppfører seg pent, følger reglene, gjør alltid det som er rett, det som forventes og det hun er satt til (Korsbrekke, 2014). Man kan også se til omsorgsyrker, hvor den normative forventningen i samfunnet er at kvinner passer bedre til å gi omsorg enn menn (Holtan 2002, s. 50). Det kan tolkes som at å snakke om seg selv som flink pike er måter fostermødrene tenker og konstruerer sin verden på, man kan si at de konstruerer en virkelighet som trekker på en diskurs om forpliktelse (Aakvaag 2008).

Språket kan sees på som et sosialt system, som er virkelighetskonstituerende for mennesker (Neumann, 2001, s. 18). Tendensen i utsagnene kan sees på som fostermødrenes rådende forståelser av hva som kreves av en kvinne og fostermor i dag, og som trekker på en diskurs om forpliktelse. Det er en forventning fra verden om at du holder ut, fordi du er kvinne. En tendens i materialet er fostermødrenes repeterende bruk av "jeg må jo, for...". Språket deres viser hvordan fostermødrenes virkelighet og sannhet konstrueres ved at de trekker på det jeg identifiserer som en diskurs om forpliktelse:

I: Jeg tenkte veldig mye på min far. At jeg skuffet han, han er død da, men at jeg skuffet han ved å være så selvopptatt at jeg ikke kan ta meg av henne (...) så tenkte jeg, jeg må jo gjøre det for faren min sin del.

Fostermoren sier at hun ville skuffet sin far dersom hun sa nei til å være fosterhjem, fordi det ville bety at hun er bare mer opptatt av seg selv. Videre sier hun at hun må gjøre det for sin fars del. Måten fostermor her snakker på, viser igjen hvordan makten i språket er fremtredende. Hun bruker, slik jeg tolker det, sterke ord og benevnelser når hun snakker. Ord som "selvopptatt", "skuffelse" og "må gjøre det for en annen" er essensen i ordvalget. Ordene og språket hun bruker viser fostermorens forståelse og opplevelse av oppdraget hun skal påta seg. Hun bruker ordet "må" og fremfører argumentene sine som de er konklusjoner med en selvfølgelig gyldighet. Alternativet – å si nei til å bli fosterhjem – blir for henne utenkelig, som følge av dette resonnementet. Fostermor kan synes å plassere seg innenfor den rådende diskursen om forpliktelse som trer frem i mitt materialet. Diskursen bestemmer hvilke handlinger fostermor anser som selvfølgelige, og hvilke som helt utenkelige. Jeg tolker det som at fostermor skaper mening til sin verden ved at hun trekker på diskursen om forpliktelse. Følelsen av forpliktelse blir det mest tungtveiende argumentet i vurderingen: Hun må si ja til å bli fosterhjem.

Måten fostermoren snakker på kan gi en indikasjon på at hun er plikttoppfyllende og setter store krav til seg selv, særlig med tanke på omsorgsrollen. Det kan tenkes at et nederlag sitter langt inne, og det hele kan synes å bli forsterket av forpliktelsen som ligger til grunn i slektskapet og blodsbandet. Flink pike-begrepet kan sees i sammenheng med Søndergaards (2000) beskrivelser av diskursive ekskluderende prosesser, ved bruk av diskursive underkategorier. Dersom man snakker om kjønnetts egenart kvinne, vil diskursive underkategorier her være begreper som for eksempel kald kvinne, søt jente, femme fatale, eller flink pike. Søndergaard utfordrer denne måten å opprettholde kategorisering og avgrensning innenfor diskurser (Søndergaard, 2000, s 74). At fostermødrene bruker og

oppretholder diskursive underkategorier når de snakker om seg selv og deres oppdrag, kan vise hvilken forståelse og opplevelse de har av oppdraget, som igjen kan tenkes gir en forsterkende effekt til diskursen om forpliktelse.

I dette kapitlet har jeg vist hvordan jeg identifiserer det jeg mener er en diskurs om forpliktelse i fostermødrenes fortellinger om deres oppdrag som slektsfosterhjem. Jeg har vist tendenser og variasjoner i min empiri som demonstrerer hvordan fostermødrene gjennom språket synes å ha en rådende forståelse og opplevelse av oppdraget som slektsfosterhjem.

5.3 Diskurs om morskjærighet

Jeg vil i det følgende presentere utdrag fra studiens empiri som trekker på det jeg har valgt å tolke som en diskurs om morskjærighet. I min analyse av samtalene, fikk jeg innsikt i og en forståelse av hvordan fostermødrene skaper mening til det de sier, gjennom etablerte måter å snakke på som synes å kunne identifiseres i diskursen om morskjærighet. I intervjuet bruker flere av fostermødrene betegnelsen ”mamma” når de snakker om seg selv og sin rolle. En fostermor reflekterer rundt spørsmålet om å gi opp:

F: Rent hypotetisk, hvis du kom til det punktet hvor du faktisk ikke maktet å være fosterhjem mer?

I: Det er utenkelig... Nei, det er helt umulig... det blir jo det samme som å gi opp og si man ikke orker å være mamma mer, det. Det er ikke lov... Jeg har tatt på meg en oppgave, og jenta har like stor rett på meg som mamma som guttene mine har.

Betegnelsen ”mamma” ble anvendt i ulike og varierende deler av intervjuene:

F: Du sier noe om at da hun begynte å kalle deg mamma, så ble dere mer ”close”, hva tenker du på da?

I: Jeg synes vel liksom, når jeg ble mamma i stedet for tante liksom, så var det jo fryktelig uvant med en gang. For tanteungen min er jo borte, på en måte så har jeg mista en tanteunge, hvis du skjønner. Det er lenge siden at jeg har vært tanta hennes... nå er jeg mammaen hennes. Jeg klarer ikke å tenke på henne som at jeg er tanta hennes heller. Hu er dattera mi.

I begge sitatene sier fostermødrene ”mamma” om seg selv når de snakker om oppdraget. Her ser man også at begge fostermødrene omtaler sine fosterbarn som ”eget” barn. Utsagn som ”jenta har like stor rett på meg som mamma” og ”jeg har mista en tanteunge” og ”jeg klarer ikke å tenke på henne som at jeg er tanta hennes” og ”hu er dattera mi” kan vise at diskursen

synes å representere deres virkelighet på en bestemt måte, og den skaper grensen mellom det sanne og usanne for fostermødrene, og gjør visse typer handlinger relevante og andre utenkelige (Jørgensen & Phillips 2013). Den ene fostermoren uttaler at hun ikke klarer å tenke på fosterbarnet som at hun er tanten hennes. Dette utsagnet illustrerer grensen for hva som er diskursivt ”sant” og ”usant”. Videre bærer fostermødrenes uttalelser preg av emosjonelle følelser for barna. Min fortolkning er at fostermødrenes utsagn trekker på en diskurs om morskjærlighet i måten de snakker om fosterbarna på. Det faller fostermødrene mest naturlig å omtale seg som mamma. Den ene fostermoren sier at hun ikke ser på seg selv som tante lenger, men som barnets mor. Hun sier at barnet er som en datter for henne. At fostermoren snakker om barnet som om det var sitt eget viser hvordan språket og måten hun bruker språket på er med på å skape fostermorens virkelighet. I følge Holtan (2002) antyder dette noe om intimitet og varighet. At man opplever seg selv som mor for fosterbarnet, er også noe som kan gi rettigheter og plikter i forhold til barnet (Holtan, 2002, s. 130).

Fostermødrenes morskjærlighet til barna kan også sees i sammenheng med blodsbandet og slektskapet de deler. Den amerikanske antropologen David M. Schneider hevder at slektninger oppfører seg overfor hverandre på kodifiserte måter, gjennom kjærlighet. Han beskriver to typer kjærlighet: Ekteskapelig kjærlighet som skaper blodsbandet mellom de voksne og deres barn, og kognatisk kjærlighet som omhandler kjærlighetsrelasjoner som ikke inkluderer seksuell samhandling. Hos mine informanter er kjærlighetsrelasjonen mellom fostermor og fosterbarnet kognatisk. Relasjonens symbolske betydning er at den er diffus, den inneholder varig solidaritet. At relasjonen er varig, kan også defineres som at den er uoppsigelig. En datter, vil aldri opphøre å være en datter (Smedal, 2001). I fostermorens utsagn overfor kan det synes som at kjærlighetsrelasjonen er så sterk, at hun opplever å ha mistet den tidligere relasjonen man hadde til barnet. Som fostermoren sier i det andre sitatet, hun føler hun har mistet et tantebarn.

En fostermor snakker her om hva som har vært viktigst for henne i løpet av den tiden hun har vært slektsfostermor:

F: Hva har vært viktigst for deg på veien?

I: Altså for meg så er det de følelsene, den kjærligheten... Jeg kan liksom ikke komme på noe annet jeg.

Fostermoren er kort og presis. Hun sier at det handler utelukkende om følelser, så følger hun opp med å nevne kjærlighet. Hun sier at hun ikke kan komme på noe annet som oppleves som viktigere i oppdraget som slektsfostermor. Begrepet morskjærlighet ble før i tiden uttrykt som

morsfølelse, eller morsinstinkt. Instinktet eller morsfølelsen var noe fysiologisk og biologisk som lå til svangerskap, fødsel og amming (Holtan, 2002, s. 130). Holtan refererer til Elisabeth Badinter som hevder at når man erstatter begrepet instinkt med kjærlighet, så fjernet man mennesket fra det dyriske, men tanken om begrepet var den samme, og man kunne se på morskjærlighet som naturgitt. Morskjærlighet oppstår ikke nødvendigvis i forbindelse med amming og fødsel, men kan forstås som en nedarvet egenskap hos alle kvinner (Holtan, 2002, s. 130). I denne sammenheng samsvarer dette med fostermødrenes opplevelse av å gi morskjærlighet til fosterbarna. Det oppleves som noe helt naturlig og sant i deres opplevelse av hverdagen. Morskjærlighet kan sees som en sentral diskursiv underkategori til diskursen om kjærlighet. Begrepet er historisk og kulturelt betinget, og endrer seg i takt med samfunnsmessige forhold (Holtan, 2002, s. 130). Man kan si at morskjærlighet er et symbolsk begrep, men det kan også synes å være et trivielt begrep. I følge Hennem (2002) var morskjærlighet noe helt annet for bare noen tiår siden, enn det er i dag. Flere studier bekrefter at slektsfosterforeldre er opptatt av kjærlighet når de snakker om sitt oppdrag. I følge Sundt (2012) uttrykte flere av hennes informanter i studien sin kjærlighet til barna, på tross av utfordringer og vanskeligheter. Hvis de hadde stått i spørsmålet om å gjøre det igjen hadde de utvilsomt sagt ja – med begrunnelse i sin kjærlighet til barna (Sundt, 2012).

I neste utdrag forteller en fostermor om hvordan hun kroppslig og emosjonelt merker forskjell på fosterbarnet og sine biologiske barn:

I: Hvis hun har skadet seg, eller ikke kommer til tiden så blir jeg jo redd. Men hvis hun har det vondt, så kjenner jeg det ikke i magen som jeg gjør med de biologiske barna mine.

Fostermor snakker her om hvordan hun opplever det forskjellig fra egne biologiske barn til fosterbarnet dersom noe skulle skje. Hun sier at hun kjenner det i magen hvis det er noe galt med de biologiske barna, men den følelsen har hun ikke med fosterbarnet. Hun sier at hun blir redd, men hun kjenner det ikke i magen. Fostermor nyanserer forskjellen på det emosjonelle båndet hun har til egne barn og fosterbarnet ved å beskrive hvordan hun kjenner det i magen. Språket fostermor bruker får betydning for hvordan hun forstår og opplever den situasjonen hun står i. Det kan tolkes som at diskursen om morskjærligheten settes på prøve. Det kan synes som at fostermor tviler på seg selv som mor, og har en forventning til seg selv om at man skal føle på morskjærlighet ovenfor barna sine, også fosterbarnet.

I rapporten "Fosterhjem for barns behov", viste det seg at en av tjue fosterforeldre opplevde det som vanskelig å like fosterbarnet sitt. Rapporten har dessverre ikke tall på hvor

mange av disse som var slektsfosterforeldre, men den belyser det utfordrende ved faktisk å erkjenne at man ikke liker fosterbarnet sitt. At det er vanskelig å dele disse følelsene med nær familie eller barnevernet, da særlig når samfunnets normer og forventinger er at barn skal elskes betingelsesløst (Backe-Hansen, Havik & Grønningsæther, 2013). I eksemplet ovenfor sier ikke fostermoren direkte at hun ikke liker fosterbarnet sitt, men hun forteller om følelsen av å ikke kjenne igjen en magefølelse. Man kan anta at den kroppslige motstridende følelsen fostermor opplever skaper utfordrende situasjoner og kan være vanskelig å bære.

Knyttet til den rådende forståelsen som kan representere begrepet morskjærighet som diskurs som fostermødrene drar veksel på, er det antagelig en forventning både politisk og samfunnsmessig at man bryr seg om, tar vare på og elsker sitt barn. Her kan man se til at det i 2018 blir behandlet av Stortingskomiteen muligheten for å nedfelle begrepet ”kjærighet” i formålsparagrafen til Lov om barneverntjenester. Utvalget foreslår å lovfeste at ”barn bør vokse opp i trygghet, kjærighet og forståelse, og helst i egen familie” (Prop. 169 L, 2016-2017). At kjærighet lovfestes i en formålsparagraf kan tenkes å gi slektsfostermødre enda større utfordringer med erkjennelse, dersom man opplever en vanskelig relasjon til sitt fosterbarn. Det viste seg i min empiri at flere fostermødre snakket om utfordringer knyttet til å føle de ”riktige” følelsene:

I: Jeg var jo redd for å ikke føle de riktige følelsene.

F: Fortell meg om de riktige følelsene?

I: Morskjærigheten på en måte, men den jobber seg opp over tid, den er ikke der fra første dag, men den jobber seg jo opp..

F: Tenkte du ofte på det?

I: Ja, jeg gjorde det. Jeg lurte på om jeg kom til å bli like glad i henne som jeg var i mine egne. Men det bare vokser inni deg egentlig.

Empirien viser flere variasjoner, enn mønstre, i hvordan fostermødrenes forståelse trekker på en diskurs om morskjærighet. I det ovenstående sitatet kan det synes som at fostermorens følelser drar vekslers på morskjærighet som et kulturelt og sosialt forankret fenomen.

Fostermor sier at hun er redd for å ikke føle de ”riktige følelsene”. Når hun blir bedt om å utdype hva hun legger i formuleringen, assosierer hun det med morskjærighet. Men hun sier det er ”på en måte”, og at den jobber seg opp over tid. At fostermor sier hun er redd for å ikke føle de riktige følelsene kan vise at hun har en mening om og forståelse av hva og hvordan de riktige følelsene skal være. Jeg tolker det som at fostermors forståelse av hvilke følelser som

er riktige trekker på en diskurs om morskjærighet. Den konstruerer og fremhever hennes opplevelse og virkelighet. I følge Jørgensen og Phillips er diskursen førende for hvordan mennesker snakker om og forstår sin verden (Jørgensen & Phillips, 1999). Det kan synes som at diskursen er rådende i den forstand at den konstruerer fostermors meningsproduksjon med hensyn til hva en fostermor skal føle for sitt fosterbarn med utgangspunkt i en diskurs om morskjærighet.

Videre i materialet snakker fostermor om at hun tenkte ofte på og hadde en usikkerhet, om hun kom til å bli like glad i fosterbarnet som hun er i sine egne barn. Her omtaler fostermoren emosjonelle kjensler, og sammenligner følelser hun har for egne barn opp mot fosterbarnet. Det kan synes som at fostermor opplever en forventning om at hun skal bli like glad i fosterbarnet, som er i tråd med den overordnede diskursen om morskjærighet. Hun sier innledningsvis at følelsen er ikke der fra begynnelsen, men avslutter med å si at følelsene vokser inne henne. I dette utsagnet kan man identifisere en rådende forståelse som trekker på både en diskurs om morskjærighet og en diskurs om forpliktelse. Fostermors forventning til seg selv om at man skal bli like glad i fosterbarnet som sine egne barn kan sees i sammenheng Bourdieus forpliktende følelser og følelsesmessige forpliktelser. Det ligger en forventning fra omverdenen om at man som familiemedlem skal synliggjøre sin følelsesmessige tilknytning (Thørnblaad, 2011). Følelsen fostermoren forteller om kan også ha en kulturell og sosial forankring, hvor mødre forstås som skapt til å ta seg av og elske barnet. Dette er kulturelle oppfatninger som sees som gyldige i samfunnet i dag (Holtan, 2002).

Mens diskurs om forpliktelse i forrige kapittel syntes å være synlig i fostermødrenes opplevelse av egen motivasjon til å ta i mot et fosterbarn, ser vi i dette kapittelet at diskursen om morskjærighet er fremtredende i forståelsen og opplevelsen av selve oppdraget som fostermor. Innenfor diskurs om morskjærighet ser det ut til at fostermødrene opplever oppdraget som emosjonelt krevende, men også selvfølgelig. Diskurs om forpliktelse og diskurs om morskjærighet kan synes å være to rådende forståelser disse fostermødrene har av oppdraget som slektsfosterhjem.

5.4 Diskurs om kjernefamilie

I fostermødrenes fortellinger om sine opplevelser av å være slektsfosterhjem trer det frem noe som kan tyde på en overordnet forståelse av oppdraget som kan sies å representere en diskurs om kjernefamilie. Kjernefamilien fremstår i den vestlige verden som idealet for hvordan en familie er og hvordan en familie bør være (Hennum, 2002). Jeg velger å starte med å ta for meg fostermødrenes utsagn rundt barneverntjenestens spørsmål om adopsjon, som var

gjennomgående tematisert i flere deler av materialet. Dette var ikke et tema jeg hadde valgt i forkant av intervjuene, men noe flere snakket om. En av informantene forteller meg om tanker hun gjorde seg i etterkant av at en saksbehandler fra barneverntjenesten hadde spurt om de ville adoptere barnet:

F: Når du nå snakker om adopsjon – hvilke tanker gjorde du deg?

I: Vi, altså jeg, da er det igjen dette med blodsband, mener at det på sikt er naturlig å adoptere henne. Så vi blir alle i en familie på en måte. Men mannen min er ikke enig.

Fostermor forteller hvordan hun opplever det som en naturlig del av oppdraget å skulle adoptere jenta. Det kan synes som at fostermor mener at først da blir alle medlemmene i husstanden samlet til en familie. Schiefloe (2011) fremhever at Bourdieu hevder at begrepet familie har eksistert til alle tider, og at det har en normativ funksjon, at familie anses som normalen i samfunnet. Ofte regnes familien som den mest grunnleggende sosiale institusjonen, i ulike former, i alle samfunn (Schiefloe, 2011). Begrepet familie defineres tradisjonelt som en sosial gruppe knyttet sammen gjennom slektskap eller ekteskap (Holtan, 2002). Når fostermoren snakker om hvorfor hun ønsker å adoptere, bruker hun som nevnt ordet familie, at alle sammen blir samlet til en familie. Det kan synes som at hun mener at dersom de ikke velger å adoptere, er ikke barnet et fullverdig medlem av familien. Når man omtaler familie i det norske samfunnet i dag, slik fostermor gjør, snakker man ofte om kjernefamilien. Kjernefamilien fremstår i den vestlige verden som idealet på hvordan en familie er og bør være (Herland, 2016). Fostermorens måte å snakke om hvilke tanker hun har om adopsjon, kan synes å bekrefte at hennes forståelse av familien drar veksler på en diskurs om kjernefamilien.

Det er stor variasjon blant informantene på hvor mye kjennskap og erfaring de hadde til barneverntjenesten, fosterhjem og slektsfosterhjem før de fikk et fosterbarn. Noen hadde bare lest om barnevernet i avisen, mens andre hadde erfart barneverntjenesten på nært hold. Når jeg intervjuet fostermødrene stilte jeg spørsmål om hva den første tanken var den dagen de ble spurt om å være fosterhjem. En fostermor forteller om det slik:

I: Da tenkte jeg bare, jeg er jo ikke en sånn som står hjemme og baker, det er jo ikke meg i det hele tatt, for jeg hadde et bilde av fosterforeldre som var sånne hjemmeværende som bakte boller.

Her snakker fostermoren om at hun ikke ser for seg å være en fostermor slik hun forstår at fostermødre skal være. Fostermoren formidler at hennes forståelse eller bilde av en fostermor er en hjemmeværende, bollebakende kvinne. Nicole Hennum skriver i sin avhandling at familie eller familiemodellen kan best beskrives som et mentalt bilde av noe. At man får en forestilling av noe når man bruker begrepene (Hennum, 2002). Ut fra empirien ovenfor kan det synes som at fostermoren får en forestilling om hva en fosterfamilie er. Hun sier at ”hun har et bilde av” at fosterforeldre var noe. I følge Hennum (2002, s. 59) kan kjernefamilien sees på som en overordnet familiemodell som ofte er forbundet med hushold. Dette kan relateres til hvordan fostermor snakker om at hun ser for seg at fosterforeldre er noen som baker boller – en typisk mors- eller familieaktivitet som samsvarer med bildet av en ”idealfamilie”. Som vi kan se ut fra empirien kan det tenkes at fostermor snakker om oppdraget som fosterhjem ut fra en forståelse som kan synes å identifiseres som en diskurs om kjernefamilie.

Videre i empirien ble jeg oppmerksom på en fostermor som var opptatt av å fortelle om hvordan hun løser julekort-tradisjonen:

I: Vi er jo en familie, men det er vanskelig noen ganger. (...) også har jeg løst det der med hilsen, det har jeg løst med ”nissene på låven”. Alle, nesten alle, takkekort eller annet, det er ”oss på”, og så ”stedsnavn”. Da er alt mye enklere. Det er en løsning på sånne ting som på en måte noen ganger kan være litt vanskelig å sette ord på.

Her snakker fostermor om at hun strategisk velger å ikke skrive navn på julekortene eller andre takkekort hun sender ut. Fostermor gir uttrykk for at det er enklere å gjøre det sånn, at det er en løsning på noe hun opplever som vanskelig. Jeg tolker dette utdraget som at fostermor snakker om at det kan være vanskelig å skulle sette ord på overfor andre at de har et ekstra barn som ikke er deres biologiske barn. Fostermor velger da å løse dette med å skrive ”oss” på kortet, som en samlet enhet som også kan representere en kjernefamilie. Jeg synes å kunne tolke at også denne fostermoren er opptatt av at alle medlemmene i husstanden skal fremstå som en hel familie. Hennum (2002) refererer Lidèn i sin avhandling som skriver at ”På tross av variasjoner i familieformer, fremstår kjernefamilien i den vestlige verden som den ideologiske koden for hva en familie er og bør være” (Hennum, 2002, s. 58).

I et av intervjuene snakker en fostermor om den dagen fosterbarnet kom til dem:

F: Hvem er det som var der?

I: Det var egentlig bare oss, familien, oss fire. Det var om og gjøre å gjøre det helt sånn som det skulle være. Som en ordentlig familie.

Fostermor snakker her om at det bare var hennes familie som var tilstede, hun bruker ordet "oss" når hun rammer inn hvem de er. Videre sier hun "familien", og poengterer "oss fire" etterpå. Jeg tolker at fostermors utsagn handler om at hun ville at dagen skulle forløpe slik hun så for seg at fremtiden skal være. Hun avslutter med å si at det skal være som en "ordentlig familie". Dette tolker jeg som at fostermor uttrykker sin forståelse av hvordan hun tenker at de skal være som slektsfosterhjem. Hun nevner begrepet familie to ganger, understreker at familien har fire medlemmer, og poengterer til slutt hva hun anser som en "ordentlig" familie. Kjernefamilien står sterkt som verdi i vår kultur, og sies å være et kulturelt bilde av en enhet bestående av en mann og en kvinne med ett eller flere barn (Hennum, 2002, s. 59). Fostermors forståelse og opplevelse kan synes å gi en indikasjon på hvordan hun ser for seg og forstår kjernefamilien på en kulturelt definert måte. Fostermoren er slik jeg tolker det opptatt av at den biologiske familien og fosterbarnet skal fremstå samlet som det samfunnet anser som en normal familie, eller kjernefamilie.

I et av intervjuene snakket en fostermor om hvordan øvrig familie rundt fosterhjemmet forholdt seg til at de ble fosterhjem for et barn i slekten:

I: Jeg tenker ikke på gutten vår som noe fosterbarn, bortsett fra når hun andre søsteren min ble fosterhjem. (...) de ble bare fosterforeldre de. De ble aldri mamma og pappa som en familie.

Fostermoren som snakker i sitatet ovenfor forteller at hun i utgangspunktet ikke anser barnet som bor hos henne som fosterbarn. Hun forteller om en situasjon hvor hun følte at hun ble minnet på at barnet hun har hos seg er et fosterbarn. Hendelsen stammer fra tiden da hennes egen søster også var fosterhjem. Fostermoren sier at søsteren ble aldri noe mer enn "fosterforeldre". Hun sier at søsteren fikk aldri til å bli en familie, med en mamma og pappa. Det kan synes som at fostermoren er uenig i hvordan søsteren praktiserte oppdraget som fosterhjem. Eksemplet bekrefter en tendens i empirien som viser hvordan fostermødrene gjennom sitt språk skaper sin virkelighet og forståelse av hvordan et slektsfosterhjem er og bør se ut, ved å dra veksler på en rådende diskurs om kjernefamilien (Aakvaag, 2011, s. 310). Flere av fostermødrene har snakket om hva de anser som en familie, og hvordan de forstår

hva et slektsfosterhjem er og bør være. Det skal være en familie, en mamma og en pappa, og barn. Kjernefamilien kan sies å representere noe som er mindre, nærere og tettere, og er ofte den familiemodellen man tenker på først når man ser for seg familier i dag (Schiefloe, 2011).

6 Oppsummerende drøfting og avslutning

6.1 Oppsummerende drøfting

Jeg har i denne oppgaven hatt som mål å belyse følgende problemstilling: Hvordan opplever fosterforeldre sitt oppdrag som slektsfosterhjem? Jeg har foretatt et kvalitativt intervju med seks fostermødre, og gjennom analysen vist hvordan en gruppe fostermødre snakker om og forstår sitt oppdrag som slektsfosterhjem. Jeg har i oppgaven tatt utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk tenkning som innebærer at sosiale prosesser og fenomener man normalt ser på som selvfølgelige og uavhengige av tid og rom, kan i virkeligheten være produsert eller konstruert gjennom menneskers tenkning og språk. Jeg har ved bruk av en diskursteoretisk tilnærming hatt som intensjon å vise hvordan det i fostermødrenes fortellinger trer frem en overordnet diskursiv forståelse og opplevelse av oppdraget som slektsfosterhjem. Det er gjennom informantenes egne fortellinger fra deres liv som slektsfosterforeldre jeg har fått belyst problemstillingen. Hensikten med denne oppgaven har vært å tydeliggjøre hvordan fosterforeldre opplever hverdagen og livet som slektsfosterhjem. Oppgaven gir et bilde av hvordan virkeligheten fremstår for fostermødrene. Jeg har gjennom analysen presentert empiri fra mitt materiale, analysert og drøftet empirien opp mot oppgavens teori og relevant forskning, og studert dette som en del av en etablert maktstruktur som er presentert i tre diskurser jeg har analysert frem.

Oppgaven har belyst hvordan fostermødre i slektsfosterhjem snakker om og opplever oppdraget gjennom en rådende forståelse som jeg har tolket som diskurs om forpliktelse, diskurs om morskjærlighet og diskurs om kjernefamilien. Disse tre diskursene representerer virkeligheten på en bestemt måte for fostermødrene. Diskursene kan sies å representere forståelsesmåter som skaper grenser for hva fostermødrene kan si og ikke si, og hvordan de skal handle og ikke handle i forhold til å være fosterhjem for et barn i nær slekt. Jeg vil i det følgende oppsummere hovedtrekkene i de tre identifiserte diskursene jeg har valgt ut.

Det fremkom tendenser og variasjoner i empirien som identifiserer en diskurs om forpliktelse. Materialet viste tendenser til hvordan fostermødrene snakket om at de opplevde at de sa ja til oppdraget på bekostning av andre faktorer og relasjoner. Tendensen viste seg også å komme til syne i selve gjennomføringen av oppdraget. En opplevelse av å måtte gjøre noe for andre, og at det ikke finnes rom for eller aksept for å si nei til et oppdrag som slektsfosterhjem ble tydelig spesifisert og trukket frem i måten fostermødrene formulerte seg på. Det er ofte et karakteristisk kjennetegn ved familieband at man kjenner seg forpliktet til å

gjøre noe for den andre, man kjenner seg forpliktet til å hjelpe. Det var også tendenser i materialet som viser hvordan fostermødrenes språk på varierte måter vitner om en diskursiv maktstruktur. De ordlegger seg på måter som ”jeg må jo” eller ”det går ikke å si nei”. Språket de bruker her viser en rådende forståelse av at det for dem ikke finnes andre alternativer enn å si ja til å bli slektsfosterhjem. Det foreligger altså en forventning om og en forpliktelse til disse slektsfostermødrene som formodentlig ikke er like fremtredende hos eksterne fosterhjem.

I materialet fremkom det ofte at fostermødrene beskrev emosjonelle følelser når de snakket om barnet de hadde boende hos seg. Diskursen om morskjærlighet ble tydelig når de beskrev følelsene for barna, som fysiske følelser, og ”de riktige følelsene”. Det var også variasjoner som viste seg i fostermødrenes opplevelse av morskjærlighet. En av fostermødrene fortalte om hvordan hun kroppslig merket forskjell på egne barn og fosterbarnet. Hun sa hun kjente det i magen hvis det var noe galt med egne barn, men kunne ikke gjenkjenne en slik følelse for fosterbarnet. Dette utsagnet illustrerer en annen opplevelse enn de andre fostermødrene, men viser at alle fostermødrene er opptatt av hvilke emosjonelle følelser man har for barn – noe som trekker på en diskurs om morskjærlighet.

Til sist ble det identifisert en diskurs om kjernefamilie. Det fremkom av empirien forskjellige måter å snakke om det å være slektsfosterhjem. I ulike deler av intervjuet snakket fostermødrene om fosterhjem som noe som omhandlet familien. Utsagn som ”ordentlig familie” og ”mamma og pappa, som en familie” og ”oss fire” illustrerte for meg et bilde av hvordan fostermødrenes forståelse av hvordan et fosterhjem skal se ut trakk på en diskurs om kjernefamilien. Kjernefamilien anses som idealet i den vestlige verden i dag, og er ofte førende for hva slags type familiemodell man ser for seg når man tenker på eller snakker om familie (Hennum, 2002; Aakvaag, 2008).

Alle diskursene kan sies å konstruere slektsfostermødrenes virkelighet på bestemte måter, og derfor blir andre perspektiver utelukket (Jørgensen & Phillips, 1999). For fostermødrene betyr dette at diskursene som er identifisert i denne oppgaven utpeker handlinger som oppleves som meningsfulle og handlinger som er helt utenkelige, som er styrende for deres konstruksjon av sin verden og virkelighet.

Samlet sett mener jeg at de tre diskursene belyser min problemstilling om hvordan slektsfosterforeldre opplever sitt oppdrag, i tråd med diskursanalysens mål om å få innsikt i hvordan mening skapes og virkeligheten konstrueres gjennom språk. Fostermødrene i denne studien beskriver oppdraget som slektsfosterhjem ut fra en diskursiv konstruert virkelighet hvor følelsesmessige forpliktelser overfor egen slekt, emosjonelle bånd og morskjærlighet til

barnet, samt målsetningen om å skape en kjernefamilie i tråd med samfunnets idealer, er fremtredende. Dette utgjør trolig sterke mekanismer som preger både opplevelsen og gjennomføringen av oppdraget for fostermødrene.

Man kan stille seg undrende til om fostermødrenes diskursive konstruksjon av verden, kan føre til sosiale konsekvenser? Som skrevet innledningsvis i kapittel 1.5 Samfunnsmessig relevans, anslår forskere at mellom 20 % og 50 % av alle fosterhjems plasseringer ender med utilsiktede flyttinger. Hvor mange av fosterhjemmene som er i slekt er ikke differensiert i rapporten. Det er ikke klarhet i forskningen hva som gjør at fosterhjemmene ”sprekker”, men det hevdes at det blant annet ikke er nok forskning på barneverntjenestens oppfølging og saksbehandlingsprosedyrer rundt fosterhjem (Backe-Hansen et. al., 2013). Videre i samme kapittel presenterer jeg utdrag fra forskrift og retningslinjer som regulerer hvordan barneverntjenesten skal følge opp fosterhjem. Dokumentene er basert på allmenne og generelle vilkår, som ikke fanger opp de mange nyansene og forståelsene som er i slektsfosterhjem, som vi ser eksempler på i denne oppgaven. Mange av utfordringene som fosterhjemmene møter i hverdagen, kan synes å være tilknyttet diskursene jeg har identifisert i denne oppgaven. Vi har sett hvordan fostermødres opplevelse av oppdraget som slektsfosterhjem er preget av deres overordnede forståelser som trekker på diskurser om forpliktelse, morskjærlighet og kjernefamilien som de posisjonerer seg innenfor. Det kan derfor virke fornuftig at disse temaene vies oppmerksomhet i barneverntjenestens informasjonsarbeid, oppfølging og veiledning i slektsfosterhjem. Det kan tyde på at barneverntjenestens praksis i dag ikke er slik, da forskrifter og retningslinjer er mer rettet mot formelle lover og praktiske retningslinjer, med lite fokus på slike overordnede forståelser eller diskurser om forpliktelse og morskjærlighet og betydningen av å være en kjernefamilie. Hvis det viser seg at mine funn i oppgaven og barneverntjenestens praksis ikke samsvarer, kan det gi en indikasjon på at det er grunn til å endre praksis, og at denne oppgaven kan være et bidrag til praksisfeltet.

6.2 Avslutning og veien videre

Praktikere og forskere omtales ofte som to ulike dikotomier, noe som Ulvik (2009) påpeker er uheldig. Både praktikere som jobber i feltet og forskere skal undersøke komplekse virkeligheter, og analysere og forstå det de kommer frem til. Den største forskjellen er at praktikere er underlagt handlingstvang. Derfor er det viktig at praktikere i større grad tar del i kunnskapsdiskusjonen, og bryr seg med hvordan kunnskap blir til og hvordan kunnskap skapes (Ulvik, 2009). Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg kommet til en

erkjennelse om at måten jeg forstår og omtaler slektsfosterhjem på, preger hvordan jeg som saksbehandler veileder og følger opp fosterhjemmet. Jeg ble ytterligere oppmerksom på dette i forbindelse med at jeg gjennomleste Skoglund og Thørnblads (2017) artikkel som utfordrer kunnskapsfeltet med hvordan vi omtaler og forstår fosterhjem for barn som er plassert i slekt eller nettverk. De hevder at det er stor forskjell på om du velger å forske på fenomenet som et ”slektsfosterhjem” som et tiltak i regi av barnevernet, motsatt det å forstå fenomenet som ”oppvekst i slekt”. Spørsmålene man stiller til et forskningsstudie vil utarte seg forskjellig, og man vil få forskjellig type kunnskap. De avslutter med å utfordre hvordan vi snakker om og bruker begrepet slektsfosterhjem. Er begrepet og vår forståelse i tråd med hvordan familien ser på seg selv? Viser begrepet slektsfosterhjem til hvordan barna selv forstår og opplever sin virkelighet? Å bo hos noen i slekten, kan for noen barn bety å vokse opp hos mormor eller bestemor, for andre tante eller onkel som de kaller mamma og pappa.

På bakgrunn av diskursene identifisert i denne oppgaven er det også grunn til å stille spørsmål rundt likebehandlingen av slektsfosterhjem og eksterne fosterhjem. Følelsen av forpliktelse til slekt står tydelig frem i slektsfosterhjemmenes opplevelse av oppdraget. I hvor stor grad skaper dette forskjeller mellom slektsfosterhjem og eksterne fosterhjem – ikke bare i motivasjonen for å ta oppdraget, men også for vurderinger, valg og gjennomføring av oppdraget i hverdagen? Diskursen om morskjærlighet er også fremtredende blant slektsfostermødrene. Det er grunn til å spørre om hvor viktig utviklingen av, eller det opplevde behovet for, morskjærlighet eller familiære følelser er i slektsfosterhjem sammenlignet med eksterne fosterhjem. Som nevnt i kapittel 1.5 Samfunnsmessig relevans, finnes det i dag få retningslinjer for rekruttering og oppfølging av fosterhjem som differensierer i særlig grad mellom plasseringer i eksterne fosterhjem og plasseringer i slekt og nettverk. I offentlige dokumenter og retningslinjer skilles det heller ikke mellom slektsplasseringer og nettverksplasseringer. Funnene i denne oppgaven kan antyde at slektsplasseringer byr på utfordringer, muligheter og et fokus som er unikt for denne plasseringstypen, nettopp fordi det handler om slekt. Det kan i så fall virke rimelig at både offentlige retningslinjer og barneverntjenestens praksis anerkjenner og tilpasser seg disse forskjellene, slik at innhold og fokus i opplæring og veiledning av fosterhjem kan bedre samsvare med behovene i de ulike typene fosterhjems plasseringer.

Gjennom mitt arbeid med denne oppgaven har jeg blitt oppmerksom på behovet for videre forskning og studier av fenomenet slektsfosterhjem. Det kunne være spennende og fruktbart å forske videre på flere variabler på feltet i et diskursanalytisk perspektiv. Saksbehandlerens forståelse av slektsfosterhjemmene, og forståelse av hva oppfølgingen

innebærer bør belyses nærmere. Det kunne samtidig vært interessant å analysere fortellinger fra barna i slektsfosterhjem ved bruk av en diskursanalytisk tilnærming. Det ville også vært hensiktsmessig å utarbeide en diskursteoretisk dokumentanalyse av alle offentlige dokumenter som har påvirkning på gjennomføringen av oppfølging og veiledning av fosterhjemmene i praksis. Dette ville antagelig kunne gi et mer helhetlig bilde og en større forståelse av et omfattende og komplekst felt.

Skoglund og Thørnblad oppfordrer praktikere i sosialfaglig og forskere i tilnærmingen til slektsfosterhjem å forstå og snakke om fenomenet som ”oppvekst i slekt”. Man vil da ha samme forståelse og perspektiv som de menneskene som er involvert. Som Skoglund og Thørnblad setter spørsmålsteget ved, er slektsfosterhjem egentlig et ”fosterhjem”? Eller er det ”å vokse opp i familien”? (Skoglund & Thørnblad, 2017). Med dette spørsmålet vil jeg avslutte min oppgave, og samtidig oppfordre praksisfeltet til å være reflektert, kreativt og nytenkende i møte med barn og foreldre i fosterhjem – i slekt eller ikke.

Kildehenvisninger

Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag AS

Backe-Hansen, E., & Christiansen, Ø. og Havik, T. (2013) *Utsiktet flytting fra fosterhjem, en litteratursammenligning*. NOVA notat nr. 2/13.

Backe-Hansen, E., Egelund, T., Havik, T., (2010). *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Backe-Hansen, E., Havik, T., & Grønningssæter, A. B. (2013). *Fosterhjem for barns behov: rapport fra et fireårig forskningsprogram*, NOVA rapport 16/13

Barne- og familiedepartementet (2000). *Barnevernet i Norge, Tilstandsvurderinger, nye perspektiver til reformer* (NOU 2000:12) Oslo: Departementet.

Barne- og likestillingsdepartementet (2016-2017). *Endringer i barnevernloven mv.* (Prop. 169 L) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-169-l-20162017/id2568801/sec1>

Barne- og likestillingsdepartementet (2004). *Forskrift om fosterhjem*. Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 18. desember 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 4-22 tredje ledd. Oslo.

Barne- og likestillingsdepartementet (2017). Prop. 73 L (2016 – 2017) *Proposisjon til Stortinget. Endringer i barnevernloven* (barnevernsreform). Oslo: Departementet.

Barne- og likestillingsdepartementet (2004). *Retningslinjer for fosterhjem*: Q-1072 B. Oslo.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem*, Q-1102 B. Oslo.

Barne- og likestillings og inkluderingsdepartementet (2016). *Trygghet og omsorg - Fosterhjem til barns beste*. Meld. St. 17 (2015-2016) Oslo: Departementet.

Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester* av 17. juli 1992 nr. 100

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (2017, 22. November). Hentet fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/Barn_og_unge_plassert_utenfor_hjemmet/

Bunkholdt, V. (2015). *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. (3. Utg). Oslo: Gyldendahl Akademisk

Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendahl Akademisk

Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.

Caprona, D.Y. (2013). *Norsk etymologisk ordbok*. Oslo: Kagge forlag AS.

Carpenter, D.E. & Brownlee, K. (2017). *Constructivism: A conceptual Framework for Social Work Treatment*. I Turner, F. J. *Social Work Treatment*. 6. Utg. New York: Oxford University Press

Dimmen, A.S. og Trædal, F. (2013). *Fosterhjems plassering i slekt og nettverk, handlingsrom og dilemmaer*. Norges barnevern nr. 3. Oslo: Universitetsforlaget

Everett, E. L. Og Furseth, I. (2012). *Masteroppgaven hvordan begynne – og fullføre*. 2. Utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Farmer, E. (2009). *Making kinship care work*. *Adoption & Fostering*. 33, 15-27.

Foucault, M. (1999). *Diskursen orden. Med etterord av Espen Schaanning*. Oslo: Spartacus

Gilje, N. Og Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Haaland, B. H.(2014). Kunnskapsgrunnlag for rekruttering i slekt og nettverk. Hentet den 01.05.18 fra:
<https://www.bufdir.no/Global/Barnevern/Faglige%20retningslinjer,%20veiledere/slekt%20og%20nettverk%20veileder/KUNNSKAPSGRUNNLAG%20FOR%20REKRUTTERING%20I%20SLEKT%20OG%20NETTVERK.pdf>

Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønnede betydninger. I Haavind, H. (Red). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendahl

Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. NOVA: Oslo.

Herland, M.D. (2013). *Erfaringer og forhandlinger om foreldreskap: en kvalitativ undersøkelse blant fedre og mødre med barnevernserfaring og alvorlige atferdsvansker som ungdom*. (Doktoravhandling) Universitetet i Oslo, Oslo.

Hitching, T.R. og Veum, A. (2011). Introduksjon. I Hitching, T.R, Nilsen, B.A og Veum, A. (Red). *Diskursanalyse i praksis metode og analyse*. (s. 11-36) Kristiansand: Høyskoleforlaget

Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. (Doktoravhandling). Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Howell, S. (2001). "En vanlig familie": Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen I Howell, S. Og Melhuus, M. (Red). *Blod – Tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge*. (s. 73-98) Bergen: Fagbokforlaget

Jacobsen, D.I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 2.Utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Johannessen, A., Tufte, A.P, & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4 utg. Oslo: Abstrakt forlag.

Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde universitetsforlag.

- Knudsen, L. (2009). *Børn og unge anbragt i slægten*. København: SFI.
- Korsbrekke, M. (2014). *Flink pike syndromet, er du flink pike?* Hentet 17.05.18: <http://www.klikk.no/kvinneguiden/penger/er-du-flink-pike-2653849>
- Krogh, T. (2014). *Hermeneutikk. Om å forstå og fortolke*. 2. utg. Oslo: Gyldendahl Norsk Forlag.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utgave. Oslo: Gyldendal akademisk
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag*. 4. Utg. Oslo: Universitetsforlaget
- NESH: (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Neumann, I. B. (2001) *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier, den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ruud, S., Gjerde, R. & Ask, A. O. (2018). https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/a2p4md/Hoyres-sier-ja-til-eggdonasjon_-ja-til-at-enslige-kan-fa-assistert-befruktning_-men-nej-til-surrogati. Hentet: 18. Mai 2018.
- Ruud, S. (2017). <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/5XLoe/Har-KrF-verdens-beste--eller-dyreste--familiepolitikk>. Hentet: 18. Mai 2018.
- Schiefløe, M.P. (2011). *Mennesker og samfunn*. 2. Utg. Bergen: Fagbokforlaget
- Skoglund, J. & Thørnblad, R. (2017). Kinship care or upbringing by relatives? The need for new understandings i research. *European Journal of Social Work*. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691457.2017.1364702>
- Skrede, J. (2017). *Kritisk diskursanalyse*. Oslo: Cappelen Damm
- Slettebø, T. (2009). *Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert utenfor hjemmet av barneverntjenesten: kunnskap og metoder i praktisk arbeid*. Diakonhjemmet Høgskole. Rapport 1/2009.
- Smedal, O.H. (2001). Innledning: Modeller, fenomener og realiteter. I Howell, S. Og Melhuus, M. (Red). *Blod – Tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge*. (s. 9-44) Bergen: Fagbokforlaget
- Statistisk Sentralbyrå (2016). Barnevern 2016. Tilgjengelig 15. Mai 2018.
- Sundt, H. (2012). *Slektsfosterhjem i Norden – opplæring og oppfølging*. Oslo.

Søndergaard, D.M. (2000). Destabiliserende diskursanalyse; veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning. I Haavind, H. (Red). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning.* (s. 60-104) Oslo: Gyldendal Akademisk.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse en innføring i kvalitativ metode.* 4. Utg. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Thomassen, M. (2006). *Vitenskap kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag.* Oslo: Gyldendahl Norsk Forlag AS.

Thørnblaad, R. (2009). *Slektsfosterhjem i offentlig barnevern.* Norges barnevern, nr. 9. (220-235). Oslo: Universitetsforlaget

Thørnblaad, R. (2011). *Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem.* (Doktoravhandling) Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Ulvik, O. S. (2009). Kunnskap for et seinmoderne barnevern: Forholdet mellom forskning og praksis. *Norges Barnevern*, (2009) 30-39. Oslo: Universitetsforlaget

Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt.* Oslo: Universitetsforlaget

Vedlegg

Vedlegg 1 Intervjuguide

Plassering

Fortell meg om da du ble spurt om å være fosterhjem?

Hvordan kom dere frem til at dere ville være fosterhjem?

Hvilken kjennskap hadde du/dere til utfordringene biologiske foreldre hadde/har?

Hvordan opplevde du samarbeidet med barneverntjenesten i denne prosessen?

Fosterbarnet

Fortell meg om den dagen barnet kom til dere?

Hvilke tanker gjorde du deg før, under og etter første dagen?

Fortell om noe du opplevde som særlig utfordrende den dagen?

Fortell om noe du opplevde som særlig positivt den dagen?

Omsorg og oppdragelse

Fortell meg hva du tenker når jeg sier omsorg?

Fortell meg hva du tenker når jeg sier oppdragelse?

Hva er det i omsorg du tenker er særlig viktig for deg?

Hva er det i oppdragelse du tenker er særlig viktig for deg?

I din rolle som fostermor/far hvordan praktiserer du omsorg og oppdragelse?

Øvrig familie

Hvordan tenker du det påvirker nær familie at dere er fosterhjem?

Hvordan tenker du det påvirker øvrig familie at dere er fosterhjem?

Generelt

Fortell meg om hva du tenker er forskjellen mellom at barnet vokser opp i slektsfosterhjem og vanlig fosterhjem.

Når du nå vet hva det vil si å være slektsfosterhjem, ville du sagt ja igjen?

Hva tenker du er viktig at man som slektsfosterhjem tenker over før man sier ja?

Hvordan tenker du et samarbeid med barneverntjenesten bør være?

Vedlegg 2 Informasjonsskriv

INVITASJON

Vil du delta i undersøkelse om slektsfosterhjem?

Kontakt meg på tlf: 908 51 386, eller mail edyrn@online.no

Hei! Jeg heter Elise Dyrnes, er 35 år og utdannet sosialpedagog. Jeg jobber i dag som saksbehandler i en kommunal barneverntjeneste. Ved siden av jobb er jeg student ved Diakonhjemmet høyskole hvor jeg tar mastergrad i sosialt arbeid. Som en del av utdannelsen forsker jeg på slektsfosterhjem. Jeg skal intervjuere flere fosterforeldre om deres erfaringer og opplevelser. Målet er å forbedre barnevernets samarbeid med slektsfosterhjem. Jeg håper du/dere har lyst til å være med i undersøkelsen!

Formålet med undersøkelsen

Slektsfosterhjem har en stor og viktig oppgave ved å ha daglig omsorg for et barn i nær familie. Gjennom min undersøkelse ønsker jeg å få frem kunnskap som kan styrke samarbeidet mellom slektsfosterhjem og barnevernet, samt styrke og gi kunnskap til barneverntjenesten rundt oppfølging av slektsfosterhjemmene. Da særlig med henblikk på tiden rett før barnet flytter inn, og det første året i nytt hjem.

Deltakelse i forskningsprosjekt om slektsfosterhjem

Jeg er interessert i å høre om dine tanker, erfaringer og opplevelser knyttet til det å være slektsfosterhjem. Dette inkluderer blant annet din opplevelse av samarbeidet med barneverntjenesten, samarbeid med øvrig familie og andre hjelpeinstanser. Målet er å få frem nettopp dine erfaringer og bruke disse til å belyse og få frem nyttig informasjon og kunnskap som kan styrke barneverntjenestens oppfølging av slektsfosterhjem.

Hvis du/dere har lyst til å være med, avtaler vi tid og sted for intervju, det som måtte passe deg/dere best. Jeg vil bruke båndopptaker og ta litt notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent 1-2 timer. Det kan bli behov for et kort oppfølgingsintervju.

Taushetsplikt og anonymitet

Jeg har taushetsplikt og alle opplysninger dere gir blir oppbevart konfidensielt. Når

resultatene av undersøkelsen offentliggjøres vil navn, alder, bakgrunn, og lignende anonymiseres slik at ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes. Jeg skal ikke samle inn personinformasjon om verken barnet eller biologiske foreldre.

Prosjektet er forhåndsvurdert av NSD, Norsk senter for forskningsdata AS, som kontrollerer at informasjon som kommer frem i forskningsprosjektet blir forsvarlig behandlet. Etter prosjektets slutt vil båndopptak bli slettet, mens tekst vil bli lagret. Opplysningene vil bli anonymisert. Resultater fra undersøkelsen forventes publisert, som masteroppgave, høsten 2018. Datagrunnlaget kan også bli brukt ved utarbeiding av en artikkel.

Deltagelse er frivillig

Det er helt frivillig å delta i undersøkelsen. Barneverntjenesten vil ikke få kjennskap til om du/dere deltar eller ikke. Barneverntjenesten vil heller ikke få kjennskap til det som kommer frem i intervjuet. Når vi møtes for intervjuet, signerer du en samtykkeerklæring som bekrefter at du fått informasjon om undersøkelsen og ønsker å delta. Dersom du ombestemmer deg, kan du når som helst trekke deg fra undersøkelsen. Da vil opplysningene du har gitt bli makulert.

For å ivareta din anonymitet kommer dette tilbudet til deg via din kontakt i barneverntjenesten. Jeg har derfor ikke din kontaktinformasjon. Dersom du har lyst til å delta i undersøkelsen, vennligst kontakt meg på tlf eller sms nr: 90 85 13 86, eller per mail på edyrn@online.no. Har du spørsmål, er du også hjertelig velkommen til å ta kontakt med meg.

Din/deres deltagelse er av stor verdi og betydning for undersøkelsen.

Med vennlig hilsen

Elise Dyrnes

Min veileder og ansvarlig for oppgaven:

Mari Dalen Herland

Mail: mari.dalen.herland@vid.no

Vedlegg 3 Samtykkerklæring

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt informasjonsskriv om undersøkelsen “Slektsfosterhjems erfaringer og opplevelser med deres oppdrag”, og ønsker å stille på intervju. Videre er jeg kjent med at de opplysningene jeg gir i samtalen blir brukt slik de er blitt omtalt i mottatte informasjonsskriv. Min deltagelse er frivillig og jeg kan når som helst trekke meg.

Dato..... Signatur

Vedlegg 4 NSD kvittering

Mari Dalen Herland
Våggsgaten 40
4306 SANDNES

Vår dato: 02.11.2017

Vår ref: 56016 / 3 / EPA

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 18.09.2017 for prosjektet:

<i>56016</i>	<i>Slektsfosterhjems erfaringer og opplevelser med deres oppdrag</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>VID vitenskapelig høgskole, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Mari Dalen Herland</i>
<i>Student</i>	<i>Elise Dyrnes</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS Harald Hårfagres gate 29 Tel: +47-55 58 21 17 nsd@nsd.no Org.nr. 985 321 884
NSD – Norwegian Centre for Research Data NO-5007 Bergen, NORWAY Faks: +47-55 58 96 50 www.nsd.no

Ved prosjektslutt 01.09.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Marianne Høgetveit Myhren

Eva J. B. Payne

Kontaktperson: Eva J. B. Payne tlf: 55 58 27 97 / eva.payne@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Elise Dyrnes, edyrn@online.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 56016

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men vi ber om at følgende endres/tilføyes:

- legg til veileders (daglig ansvarlig) kontaktopplysninger
- setningen 'Jeg trenger ikke vite navnet til barnet eller skolekrets...' skal endres slik at det tydeliggjøres at studenten ikke skal samle inn personopplysninger om fosterbarn eller biologiske foreldre.
- vi gjør oppmerksom på at Personvernombudet gir tilrådning/forhånds vurdering av prosjekter, ikke godkjenning. Vi anbefaler at du informerer om at prosjektet er meldt til oss. Vi gjør også oppmerksom på at vi har endret navn til NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

REKRUTTERING

Ifølge meldeskjemaet skal barneverntjenesten og fosterhjemsforeningen gi informasjon om prosjektet til potensielle informanter. Fosterforeldre som ønsker å delta i prosjektet tar kontakt med studenten. Personvernombudet mener rekrutteringsformen er tilstrekkelig for konfidensialitet og for at frivilligheten ved deltagelse ivaretas.

TAUSHETSPLIKT

Viser til telefonsamtale 01.11.2017 og diskusjon om taushetsplikten til fosterforeldre. Revidert intervjuguide ble mottatt 01.11.2017. Vi finner at intervjuguiden er blitt revidert slik at det ikke skal samles inn opplysninger som kan identifisere enkelt fosterbarn/biologisk forelder.

Personvernombudet gjør oppmerksom på at studenten og informant har et felles ansvar for at det ikke avsløres taushetsbelagt informasjon under intervjuet, og minner om at det er hensiktsmessig om studenten avklarer dette med informanten i forkant av intervjuet. Vi anbefaler at dere er spesielt oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates, som for eksempel alder, kjønn, tid og eventuelle spesielle hendelser. Vi forutsetter også at dere er forsiktig ved å bruke eksempler under intervjuene. Personvernombudet legger med dette til grunn at taushetsplikten er opprettholdt.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at student/forsker etterfølger VID vitenskapelig høgskole sine interne rutiner for datasikkerhet.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

Forventet prosjektslutt er 01.09.2018. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

Mari Dalen Herland
Våggsgaten 40
4306 SANDNES

Vår dato: 02.11.2017

Vår ref: 56016 / 3 / EPA

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 18.09.2017 for prosjektet:

<i>56016</i>	<i>Slektsfosterhjems erfaringer og opplevelser med deres oppdrag</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>VID vitenskapelig høgskole, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Mari Dalen Herland</i>
<i>Student</i>	<i>Elise Dyrnes</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS Harald Hårfagres gate 29 Tel: +47-55 58 21 17 nsd@nsd.no Org.nr. 985 321 884
NSD – Norwegian Centre for Research Data NO-5007 Bergen, NORWAY Faks: +47-55 58 96 50 www.nsd.no